

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
_____ О.В. Стрельцова
« ____ » _____ 2022 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«БАКАЛАВР»
спеціальності 293 «Міжнародне право»

Тема: Генеза міжнародного публічного права: історико-правовий аналіз

Виконавець: Істомін Сергій Віталійович

Науковий керівник: Доктор юридичних наук Нуруллаєв Ількін Садагатович

Нормоконтролер: Головатенко Марина Юріївна

Київ, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ІСТОРИЧНИХ ВЧЕНЬ	6
1.1. Місце та роль міжнародного публічного права в історії	6
1.2. Огляд теорій виникнення міжнародного публічного права, їх аналіз та співставлення	10
1.3. Періодизація розвитку міжнародного публічного права, місце джерел на кожному з етапів	13
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА	21
2.1. Вплив геополітики на виникнення та розвиток систем міжнародного публічного права	21
2.2. Історико-правова генеза галузей, інститутів та міжнародних організацій міжнародного публічного права	26
2.3. Модернізація кодифікації міжнародного права	31
РОЗДІЛ 3. МІСЦЕ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	39
3.1. Європейська інтеграція як значимий фактор в реформації та удосконаленні законодавства України	39
3.2. Зовнішня політика України після отримання незалежності	43
3.3. Проблема визначення примату в питанні співвідношення міжнародного та національного права	47
ВИСНОВОК	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57

ВСТУП

Актуальність теми обумовлена багатьма факторами, серед яких можна виділити неоднозначність походження історії міжнародного права, важливості історії, її вплив на сьогоденне міжнародне право та сучасні міжнародні відносини, а також на національне право країн, в особливості країн Європи в цілому та України зокрема.

Історія міжнародного права молода, спірна та неоднозначна. Не має академічного консенсусу навіть щодо того, чи є міжнародне право реальним, чи воно, всього-на-всього, ілюзія, якої тримаються держави доти, доки воно не протирічить їх інтересам. Не погоджується наукова спільнота і відносно того, коли міжнародне право зародилось – чи то в стародавньому Єгипті, чи в Римській імперії, чи було воно винайдено у сімнадцятому столітті одним вченим.

Дійсно, всі ці погляди небезпідставні. Залишається лише вибрати той, який близький досліднику в результаті аналізу історичних документів, наукових праць, статей та книг. Проте, дивлячись на сьогоденну ситуацію в Україні можна сказати, що міжнародне право – це більш ніж фікція. В умовах військової агресії Російської Федерації, саме воно є одним з тих факторів, які сприяють успішному захисту української суверенності. Саме економічні санкції по відношенню до агресора та економічна допомога тим, хто обороняються, навіть в умовах економічних збитків, які несуть країни, що цим займаються, є свідомством того, що ціллю міжнародного права є дещо більше, ніж виключно захист інтересів окремих держав-членів, а саме – мир.

Крім того, не останню роль відіграє європейська інтеграція України відносно подій, що розгортаються під час війни Російської Федерації з Україною. Це питання витало на повітрі десятиліттями, проте найбільшого обговорення набрало після анексії Кримського півострова та сепаратистських

рухів на сході України. Дискусії відносно європейської інтеграції також далекі від однорідних. Загалом, дослідники цього процесу однозначно сходяться, що на даному етапі законодавство України потребує реформацію, щоб відповідати європейським стандартам.

Робота побудована на аналізі наукових статей та юридичної літератури відносно історії міжнародного права, української євроінтеграції та процесу євроінтеграції в цілому, а також історії міжнародних відносин. Були опрацьовані праці наступних українських вчених: Аверочкина Т. В., Алмаші, І. М., Антипенко В. Ф., Анцупової Т. О., Арістової І. В., Ткаченко В. В., Артёмова І. В., Бакуменко В. Д., Ващука О. М., Бабкова М. І., Бігняка О.В., Гороховської О. В., Грабович Т. А., Задорожної С. М., Київець О.В., Колодія А.М., Криворучко Л. С., Кротюк С. Ф., Нігреєвої О. О. та багатьох інших. Серед зарубіжних дослідників даної теми, були розглянуті праці наступних вчених: Абашидзе А. Х., Солнцева А. М., Данельяна А. А., Марухно Є. Ю., Остроухова Н. В., Цветкова А. А. та інших.

Крім цього, були дослідженні основоположні історичні документи, не забарвлені будь-якими поглядами дослідників, такі як Статут Організації Об'єднаних Націй 1945 року, статут Лігі Націй 1919 року, та деякі інші, що відносяться до стародавніх та середньовічних часів.

Об'єктом дослідження є міжнародні відносини, що вплинули на етапи розвитку і виникнення поняття та системи міжнародного публічного права.

Предметом дослідження є генеза міжнародного публічного права, публічне право України та його розвиток під різними зовнішньополітичними чинниками.

Метою є дослідження міжнародних договорів та історичних фактів задля розуміння того, як функціонує сучасна система міжнародного права, на основі чого її інститути приймають рішення, яка структура цих інститутів та які їх

перспективи розвитку у майбутньому; дослідження думок вчених на роль міжнародного права в історії.

Завдання:

1. Визначення місця міжнародного публічного права в різні історичні періоди;
2. Поглиблення знань відносно історії міжнародного права, її методології, періодизації, структури, впливу на сучасне міжнародне право, а також відносно європейського права.
3. Аналіз історичних подій в контексті їх впливу як на міжнародну правову систему, так і на українське публічне право;
4. Дослідження історичних процесів, які передували та які відбуваються в контексті європейської інтеграції України;
5. Порівняння основоположних документів міжнародних правових систем різних етапів історії;
6. Визначення впливу зовнішньої політики на підхід до розуміння міжнародного права в рамках окремих держав;
7. Дослідження проблематики визначення примату міжнародного права над національним.

Методологічно, робота побудована на основі філософської, спеціальної юридичної та загальнонаукової методології. Зокрема, був застосований історично-порівняльний метод, задля знаходження релевантності історії міжнародного права відносно сучасних міжнародних явищ.

Крім того, в процесі дослідження наукових документів, не останню роль відіграє системний підхід, який є необхідним для розуміння зовнішнього впливу подій на прийняття рішень міжнародними та національними установами відносно європейської інтеграції України.

Найголовнішим принципом, який протягнутий червоною ниткою через всю роботу, є історизм, відповідно до якого історичні події варто розглядати в контексті їх часу, а не з точки зору моралі, права та міжнародних відносин двадцять першого століття. Крім того, говорячи про історизм, важливим методом дослідження в рамках роботи є культурологічний, особливо в контексті найдавніших часів та середньовіччя.

Не в останню чергу в роботі застосовується спеціальний порівняльно-правовий метод, який полягає в дослідженні та протистоянні міжнародно-правових джерел різних держав на різних етапах історії, в різних регіонах та різне насліддя, що вони залишили. Зокрема, коли питання заходить про європейську інтеграцію України, порівняльно-правовий метод є ключовим, оскільки невідповідність українського законодавства вважається головною перепорою на шляху в Європейський союз.

Структура роботи обумовлена її метою, завданнями та предметом дослідження. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, якими охоплюються дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел, в який входять п'ятдесят чотири роботи. Загальний обсяг дипломної роботи – 66 сторінок, у тому числі 9 сторінок списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ІСТОРИЧНИХ ВЧЕНЬ

1.1. Місце та роль міжнародного публічного права в історії

Міжнародне право з'явилося та стало розвиватися разом з виникненням держав і зародженням системи відносин між ними. Спочатку міжнародні відносини і регулюючі їх норми розвивалися у тих регіонах, де зароджувалася цивілізація і виникали центри міжнародного життя держав [10, с. 7]. Міжнародне право зображає створення і наступну модифікацію світової системи, заснованої на ідеях того, що незалежні суверенні держави є єдиними значущими учасниками міжнародної системи. Основна структура міжнародного права була визначена під час європейського Відродження, хоча її витoki лежать глибоко в історії та можуть бути простежені до угод про співпрацю між народами на Стародавньому Близькому Сході. Найдавнішими з цих угод були договір між правителями Лагаша і Умми (в районі Месопотамії) приблизно в 2100 до н.е. і договір між єгипетським фараоном Рамзесом II і Хаттусілісом III, царем хетів, укладений у 1258 до н.е. Згодом різні близькосхідні імперії уклали низку пактів.

Давні та багаті культурні традиції стародавнього Ізраїлю, Індійського субконтиненту та Китаю також відіграли важливу роль у розвитку міжнародного права. Крім того, основні поняття управління, політичних відносин та взаємодії незалежних одиниць, представлені давньогрецькою політичною філософією, та відносини між грецькими містами-державами, стали важливими джерелами еволюції міжнародної правової системи.

Багато концепцій, які сьогодні лежать в основі міжнародного правопорядку, були створені за часів Римської імперії. Наприклад, *jus gentium* був винайдений римлянами для регулювання статусу іноземців та відносин між іноземцями та римськими громадянами. Відповідно до грецької концепції

природного права, яку вони прийняли, римляни вважали *jus gentium* універсально застосовним. У середні віки концепція природного права, пройнята релігійними принципами через праці єврейського філософа Мойсея Маймоніда (1135-1204) та богослова Фоми Аквінського (1224/25–1274), стала інтелектуальною основою для нової концепції права народів, що розглядається як частина природного права, яка застосовується до відносин між суверенними державами. В середньовічному праві систематизується інститут міжнародно-правової відповідальності, інститут найбільшого сприяння та національного режиму в рамках договірної права, складається повноцінний інститут ратифікації міжнародних договорів (який був відомий ще за стародавнього періоду) та недійсності договорів [16, с. 8].

Після розпаду Західної Римської імперії в 5 столітті нашої ери, Європа страждала від частих воєн протягом майже 500 років. Згодом виникла група національних держав, і для регулювання міждержавних відносин було розроблено ряд наднаціональних норм, у тому числі канонічне право, закон торгівлі та різні кодекси морського права. У 15 столітті прибуття грецьких учених до Європи після розпаду Візантійської імперії та запровадження друкарського верстату стимулювало розвиток наукової, гуманістичної та індивідуалістичної думки, тоді як розвиток океанського судноплавства розширював інтелектуальні та географічні горизонти Західної Європи. Подальша консолідація європейських держав із зростанням багатства та амбіцій у поєднанні зі зростанням торгівлі викликала необхідність встановлення набору правил для регулювання їхніх відносин. У 16 столітті концепція суверенітету стала основою для закріплення влади в особі короля і пізніше була перетворена в принцип колективного суверенітету, оскільки божественне право королів поступилося конституційно парламентським або представницьким формам правління. Суверенітет також набув зовнішнього значення, маючи на увазі незалежність у системі конкуруючих національних держав.

Серед ранніх письменників, які займалися питаннями управління та відносин між націями, були італійські юристи Бартоло да Сассоферрато (1313/14–1357), якого вважають засновником сучасного дослідження міжнародного приватного права, та Бальдо дель Убальді (1327–1400). Суть нового підходу, однак, можна більш безпосередньо простежити до філософів іспанського золотого віку 16-17 століть. І Франсіско де Віторія (1486–1546), якого особливо хвилювало поводження іспанських військ-завойовників з корінними народами Південної Америки, і Франсіско Суарес (1548–1617) підкреслювали, що міжнародне право засноване на законах природи.

Термін «право між народами» (лат. “Jusintergentes”) походить від римського права «право народів» (лат. “jusgentium”). Його ввів в побут у XVI ст. іспанський юрист В. де Вікторія. У той же час прийнято вважати, що становлення міжнародного права як науки відбувалося в XVII ст. Засновником сучасної науки «Міжнародне право» вважається голландський вчений-юрист і державний діяч Гуго Гроцій (1583–1645 рр.), який вперше ввів в обіг термін «міжнародне право» в опублікованому ним трактаті «Про право війни та миру» (1625 р.), дав систематизований виклад вказаного поняття як особливої галузі права, що діє і під час війни, і в мирний час [27, с. 1]. Гроцій наголошував на свободі відкритого моря, ідеї, яка швидко отримала визнання серед північноєвропейських держав, які розпочали масштабні місії дослідження та колонізації по всьому світу.

Вчених, які погоджувалися з Гроцієм, можна поділити на дві школи: натуралістів і позитивістів. До першого табору входив німецький юрист Самуель фон Пуфендорф (1632–1694), який підкреслював верховенство закону природи. З іншої сторони, письменники-позитивісти, такі як Річард Зуш (1590–1661) в Англії та Корнеліс ван Бінкершук (1673–1743) в Нідерландах, звертали увагу на фактичній практиці держав тих часів на відміну від концепцій, які походили з біблійних джерел, грецької думки чи римського права. У цих нових

роботах також приділялося більше уваги праву миру та веденню міждержавних відносин, ніж праву війни, оскільки фокус міжнародного права змістився з умов, необхідних для виправдання застосування сили для вирішення все більш складних міждержавних відносин у таких галузях, як морське право та торгові договори.

Позитивістська школа використовувала новий науковий метод і в цьому відношенні відповідала емпіричному та індуктивному підходу до філософії, який тоді отримав визнання в Європі. Елементи як позитивізму, так і природного права можна прослідити у роботах німецького філософа Християна Вольфа (1679–1754) і швейцарського юриста Емеріха де Ваттеля (1714–1767), які обидва намагалися розробити підхід, який уникає крайнощів кожної школи. Протягом 18 століття натуралістична школа поступово затьмарювалася позитивістською традицією, хоча в той же час концепція природних прав, що відіграла значну роль в американській та французькій революціях, ставала життєво важливим елементом міжнародної політики. Однак у міжнародному праві концепція природних прав мала лише незначне значення до 20 століття.

Е. Ваттель побудував логічний висновок із теоретичних засновків, висловлених Гуго Гроцієм та його послідовниками, щодо впливу норм природного права на користь суверенітету, рівності, свободи народів і держав діяти. Панування природного права втрачається відразу після Е. Ваттеля, адже зароджується абсолютизм, якому не потрібне природне право, і домінуюча доктрина без жодних докорів сумління відкидає будь-які залишки природного права [19, с. 118].

Пік впливу позитивізму припав на експансіоністське та індустріальне 19 століття, коли поняття державного суверенітету підкріплювалося ідеями виняткової внутрішньої юрисдикції та невтручання у справи інших держав — ідеями, поширеними по всьому світу європейськими імперськими державами. Однак у 20-му столітті домінування позитивізму в міжнародному праві було

підірвано впливом двох світових воєн, внаслідок чого почали виникати міжнародні організації — наприклад, Ліги Націй, заснована в 1919 році, та ООН, заснована в 1945 році, — і зростаюче значення прав людини. Ставши географічно міжнародним завдяки колоніальній експансії європейських держав, міжнародне право стало по-справжньому міжнародним у перші десятиліття після Другої світової війни, коли деколонізація призвела до створення десятків нових незалежних країн. Різні політичні та економічні інтереси та потреби цих держав, поряд із їх різноманітною культурною спадщиною, привнесли новий вплив на принципи та практику міжнародного права, в яких домінували європейці.

У середині 40-х років XVII ст. сторони, які брали участь у Тридцятилітній війні (1618–1648), завершили переговори підписанням мирного договору в містах Оснабрюці і Мюнстері у Вестфалії, одній із німецьких держав. Договір одержав назву Вестфальського. Внаслідок війни і Вестфальського миру утворилась певна рівновага, чи точніше, баланс між провідними потугами того часу, коли жодна з них не мала вирішальної переваги над іншою. Тому саме баланс сил почав відігравати стабілізуючу роль у міжнародних відносинах. Вестфальський мир можна вважати також важливим етапом у розвитку міжнародного права, або іншими словами, появою чітких загальноприйнятих норм права, які у разі виникнення війни давали змогу встановити ступінь відповідальності кожної держави, а також значним чином полегшували пошук миру [46, с. 5]. Вестфальський договір вперше закріпив міжнародне публічне право, структуру та порядок його розвитку з погляду сучасного суспільства.

1.2. Огляд теорій виникнення міжнародного публічного права, їх аналіз та співставлення

Міжнародне право – це сукупність норм, які є юридично обов'язковими у відносинах між національними державами. Воно також відоме як право народів.

Міжнародне право можна визначити як той звід правил, який більшою частиною складається з принципів і правил поведінки, які держави відчують, що зобов'язані дотримуватися, а отже, зазвичай дотримуються у своїх відносинах з один одним. Це визначення виходить за межі традиційного визначення міжнародного права. Право – це процес, і це однаково справедливо для міжнародного права. В даний час добре встановлено, що основні компоненти міжнародного права більше не обмежуються обов'язковими звичаєвими та конвенційними нормами, а також складаються із «загального принципу права», який постійно збагачує міжнародну юриспруденцію.

Розглянемо ці та інші підходи до визначення часу виникнення міжнародного права. 1. Міжнародне право виникло разом з державами ще в Давньому світі, коли для врегулювання своїх взаємин держави стали створювати правові норми. Зазначено, що прообраз міжнародного права можна знайти в межах майже будь-якої явної цивілізації, у якій ідея права виходила на перший план відносно панування сили. При цьому деякі західні вчені початок зародження історії розвитку міжнародного права пов'язують із виникненням християнства. 2. Міжнародне право виникає в Середні століття, коли міжнародні відносини досягли настільки високого рівня, що держави усвідомили необхідність створення загальних для них норм міжнародного права й стали їм підкорятися [11, с. 162].

Виникає питання про те, що є основою міжнародного права. Існує декілька теорій на цей рахунок:

1. **Натуралістична теорія.** Міжнародне право є частиною Закону природи. Держави підпорядковувалися міжнародному праву, оскільки їхні відносини регулювалися вищим правом, законом природи, лише частиною якого було міжнародне право. Закон природи був із релігією. Він вважався божественним Законом. Закони природи оригінальні та фундаментальні. Вони включають волю правителя і його підданих та є їх волевиявленням. Ось

чому міжнародне право також ґрунтується на природному праві. Вважалося, що природне право є невизначеним та сумнівним, але визнано, що природне право сильно вплинуло на зростання та породило міжнародне право та сприяло його розвитку.

2. Позитивістська теорія. Невідповідності, властиві постулатам натуралістів, породили іншу школу думки, відому як школа позитивізму. Позитивізм відкидав божественну владу як основу закону та стверджував, що існує лише закон, з яким погоджується його суб'єкт. Вони наголошували на консенсуальній основі права; права та обов'язки міжнародних суб'єктів захищалися законами та стандартами поведінки, які вони самі погоджували. Позитивізм наголошує на винятковій важливості держави і схильний розглядати міжнародне право як засноване на взаєморозумінні держав. Позитивісти ґрунтують свої погляди на реальній практиці держав. На їхню думку, звичаї та договори є основними джерелами міжнародного права.

3. Еклектична або моністична теорія. Існували два рівні права. Одне, універсальне та позачасове, було дано Богом, а інше, кінцеве та довільне, створене людиною. Еклектична школа намагалася подолати розрив між натуралістами та позитивістами; вважали, що натуралістичне право та позитивістське право були просто різними сторонами однієї медалі.

Неореалістичні твердження, що виникли як реакція на позицію моністичної школи думки, стверджували, що правила не мають значення, а найважливішими є політика та цінності. Міжнародне право для неореалістів було лише продуктом бажань панівних держав. Вони стверджували, що міжнародне право не є обмеженням влади, а являється продуктом влади; не вічне; не універсальне; і не обов'язково має бути прийняте за згодою, але може бути нав'язаним владою. Неореаліст, будучи певною мірою модифікацією дуалістичної позиції, намагається встановити визнану теоретичну основу,

прив'язану до реальності. Міжнародне право є точкою зникнення юриспруденції. Норми міжнародного права супроводжуються ввічливістю, і тому їх не слід відносити в категорію права. Міжнародне право не приймається суверенним королем. Воно також не передбачає санкцій за його невиконання, що є істотним елементом муніципального права. Міжнародне право є точкою зникнення юриспруденції, оскільки, немає судді чи арбітра, який би вирішував міжнародні спори, і що норми міжнародного права дотримуються державами ввічливо.

1.3. Періодизація розвитку міжнародного публічного права, місце джерел на кожному з етапів

Запропоновано детермінований історичними реаліями чіткий поділ історії міжнародного права, а саме: 1. Епоха локального (регіонального) міжнародного права. 1.1. Міжнародне право стародавнього періоду (Дворіччя і Єгипет, Китай, Індія). 1.2. Європейське міжнародне право до 1648 р. 2. Епоха універсального міжнародного права. 2.1. Період вестфальської конфігурації універсального міжнародного права (1648-1815 рр.). 2.2. Період універсального міжнародного права за Головним актом Віденського конгресу 1815 р. (1815-1919 рр.). 2.3. Універсальне міжнародне право періоду Ліги Націй (1919-1946 рр.). 2.4. Універсальне міжнародне право Організації Об'єднаних Націй (з 1945 р. дотепер) [4, с. 86].

Міжнародне право як система регулювання міждержавних відносин була вироблена в Стародавній Греції і Стародавньому Римі та представляла певні правила, що забезпечують впорядкування міжнародних зв'язків, наприклад, загальний обов'язок дотримуватися миру під час урочистостей, міждержавні договори, недоторканність послів тощо, що мали, як правило, релігійний характер. Антична Греція була поділена на поліси: міста-держави [27, с. 136]. Поліси були явно незалежними: таке поняття, як «свобода», що часто

зустрічається в стародавніх текстах, є попередньою версією того, що пізніше розумітиметься як суверенітет. Визнання незалежності у кожному полісі пояснює створення поняття формальної рівності з-поміж них.

Самі греки змогли визначити існування великих і малих міст, перші з яких мали владу, а другі - підпорядковувалися наказам. Нерівність між містами-державами часто засуджувалася мислителями тих часів. У 351 р. до нашої ери у промові Демосфена згадується, що греки підписали два договори з перським царем - один з них підписали Афіни, який отримав загальне схвалення; другий – Спартою, яку всі засудили. Потім він критикує нерівність між сторонами і заохочує їх формальне зрівняння. Згідно з цим оратором, права визначаються по-різному в обох традиційних документах: у кожному місті-державі закони надають усім загальну та рівну частку, незалежно від того, сильні вони чи слабкі, тоді як на міжнародному рівні права визначаються лише сильні проти волі слабких.

Перший договір, що зберігся в грецькому світі, був знайдений в Олімпії і датується кінцем VI століття до н.е. Він належить до угоди про наступальний союз між елейцями та герейцями, до якої включені положення про взаємну допомогу у разі війни або будь-яких інших обставин. З цього моменту двосторонні договори у письмовій формі проголошують, що угода дотримується на збалансованих умовах між сторонами. Цей аспект часто розкривається в наступальних договорах шляхом включення пункту, що стосується обов'язку обох сторін мати одних і тих самих друзів і ворогів.

Велику переговорну силу найвпливовіших полісів можна помітити у положеннях деяких мирних договорів. Деякі приклади показують реальну ієрархію між суб'єктами, як у випадку з деякими наступальними договорами, в яких сильне місто-держава — переможець війни, як правило, подавляє свого слабшого суперника. Спарті вдавалося закріплювати своє привілейоване становище на протязі більшої частини V століття: в 403 році до нашої ери,

спартанці нав'язали афінянам суворі умови в нерівноправному договорі, змусивши їх зруйнувати їхні стіни, здати майже весь свій флот і мати таких же друзів і ворогів, як у спартанців; вони навіть повинні були слідувати за спартанцями в бій щоразу, коли це вважалося необхідним.

Римське право - це приватне право, що в основному стосується власності, договорів та сімейних відносин. *Corpus Juris* Юстиніана (529–534 рр. н. е.) справді містить у Кодексі значну частину римського публічного права, і через піднесення імперської влади цей сегмент римського права був обґрунтуванням влади та юридичними інструментами абсолютизму шістнадцятого та сімнадцятого століття. До міжнародних відносин сам *Corpus Juris* ставлення практично не має. Винятком є визнання недоторканності (а не «екстериторіальності») посланців; насильство над ними було оголошено порушенням закону (*jus gentium*).

Договори та міжнародні звичаї, які виникли в римській практиці, але існували також і в інших місцях античності, відступили в Середньовіччі, де домінували церковне, феодальне та імперське право. Залишилися лише деякі залишки, особливо в районі Середземного моря. Лише у шістнадцятому та сімнадцятому столітті, коли національні держави безумовно виявилися домінуючими чинниками історичного процесу, з'явилася потреба в теорії міжнародного права. У Західному світі таким теоретичним джерелом став *Corpus Juris*. Там не було жодної згадки міжнародного права, але ця законодавча праця пропонувала чіткі правові концепції та відточений юридичний метод. У цій ситуації було логічно перенести римські положення про муніципальне право на міжнародне право, замінивши власність на територіальний суверенітет; контракти на міжнародні договори; перейняти положення про дипломатичні місії тощо.

Римське право запропонувало новій дисципліні зручну назву: *jus gentium*. У давньоримському праві цей термін мав інше значення. Воно означало право,

загальне для всіх чи багатьох націй. Саме в останньому сенсі *jus gentium* включав норми міжнародного права, такі як недоторканність посланців або право загарбника на військову здобич; міжнародне право значною мірою неминуче є «універсальним». Римське право постачало міжнародне право термінами і заголовками, а також наповнювало його плідними імпульсами. Насамперед, під його впливом з'явилося поняття справедливої війни (*bellum justum*)». У пізнішій римській історії воно зникло через свій формальний і сакраментальний характер, але було відроджено як моральна концепція св. Августином (354-430). На його думку, морально допустима лише справедлива війна, і таку війну не можна починати з жадібності до влади або з мстивості; тільки помста за завдані образи могла виправдати це. Ця моральна концепція повинна була поступово прийняти квазіправовий характер, коли християнська моральна теологія розгалужилася на певну казуїстику.

Як справедливо зазначають деякі науковці, неслухно припускати, що міжнародне право розвивалося лише протягом чотирьох або п'яти століть і лише в Європі, або що монополія установлення правових норм для регулювання міждержавної поведінки належала християнській цивілізації. У кожній цивілізації людство прагнуло розвинути в собі спільноту політичних одиниць, взаємовідносини котрих регулювались низкою заснованих на звичаях норм і практик, а не бути однією країною з одним органом влади та однією системою права [11, с. 163].

Голландський вчений Хьюго Гроцій, який народився 1583 року, відомий як батько міжнародного права. Його трактат *De Jure Belli ac Pacis* був визнаний найбільш повним та систематичним трактатом позитивістів з міжнародного права. Однією з центральних доктрин трактату Гроція було визнання закону природи незалежним джерелом верховенства права націй, крім звичаїв. На його роботу постійно покладалися як на точку відліку та авторитет у рішеннях судів та підручниках, а також у пізніших офіційних документах.

Виникнення міжнародного права в основному відбулося у 19 столітті з появою могутніх держав, що оточують Європу. Зі зростанням технічного прогресу та розвитком нових методів ведення війни виникла потреба регулювати поведінку цих держав за допомогою правової бази. Міжнародний комітет Червоного Хреста було засновано 1863 року, що сприяло прийняттю низки Женевських конвенцій, починаючи з 1864 року. Ці конвенції стосувалися "гуманізації" конфліктів.

18 травня 1899 р. у Гаазі зібралася конференція, у якій взяли участь 26 держав: Австро-Угорщина, Німеччина, Бельгія, Китай, Данія, Іспанія, США, Мексика, Франція, Великобританія, Греція, Італія, Японія, Люксембург, Чорногорія, Нідерланди, Іран, Португалія, Румунія, Росія, Сербія, Сіам, Швеція, Норвегія, Швейцарія, Туреччина, Болгарія (не були присутні держави Центральної та Південної Америки). Ця конференція отримала, як і наступна Конференція 1907, назву «мирної», оскільки її офіційним завданням було обмеження озброєнь і забезпечення миру. Жодного результату в сенсі обмеження озброєнь на конференції не було досягнуто. Було прийнято лише побажання «про обмеження витрат на військову справу, якими нині обтяжений світ, зокрема про угоду щодо введення нових типів та калібрів морської зброї» та «про обмеження сухопутних та морських військових сил та військового бюджету» [2, с. 126].

Гаазькі конференції 1899 та 1907 років допомогли створити Постійний арбітражний суд, який займався поведженням із ув'язненими та контролем за військовими діями. На численних інших конференціях, конвенціях та конгресах наголошувалося на розширенні норм міжнародного права та тісна мережа міжнародних відносин. Завдяки вищевказаним діям стався розвиток права війни та міжнародних органів, що вирішують міжнародні суперечки.

Постійну палату міжнародного правосуддя було створено 1921 року після Першої світової війни, а 1946 року її змінив Міжнародний суд. Організація

Об'єднаних Націй започаткувала Міжнародний Суд, який нині розширив сферу застосування міжнародного права, включивши до неї різні аспекти питань, що стосуються великої та складної галузі міжнародних правил, таких як міжнародна злочинність, екологічне право, ядерне право тощо.

Друга світова війна довела неадекватність волюнтаристської теорії на практиці. Судді Нюрнберзького та Токійського трибуналів були неспроможні винести рішення згідно з чинними на той час нормами права. Особливо це стосується норм, які передбачають відповідальність фізичних осіб за злочини проти миру, людства та людяності. Рішення цих двох трибуналів не були арбітражними рішеннями або намаганням узяти реванш над переможеним ворогом, хоча і було на це схоже. Їх результатом стало застосування норм міжнародного права *ex post facto* та прийняття Принципів міжнародного права, визнаного Статутом Нюрнберзького трибуналу [19, с. 118].

Розвиток міжнародного права — як його правил, і його інститутів — неминуче визначається міжнародними політичними подіями. З кінця Другої світової війни і до 1990-х років більшість подій, що загрожували міжнародному миру та безпеці, були пов'язані з холодною війною між Радянським Союзом та його союзниками та очолюваним США західним альянсом. Рада Безпеки ООН не могла функціонувати належним чином, оскільки резолюція, запропонована однією стороною, могла бути накладена вето іншою. Біполярна система союзів сприяла розвитку регіональних організацій – наприклад, Варшавського договору, організованого Радянським Союзом, та Організації Північноатлантичного договору (НАТО), створеної Сполученими Штатами. Крім того, розробка норм захисту прав людини йшла нерівномірно, гальмувалась гострими ідеологічними розбіжностями.

Отже, підводячи підсумки до першого розділу, можна сказати, що у своїй основній формі міжнародне право визнається як сукупність правил і практик, що регулюють поведінку держав при здійсненні міжнародних відносин. Рівень

міжнародної взаємодії, виражений договірної діяльністю, створив складну і переплетену систему правовідносин. По суті, міжнародне право як фактор упорядкування міжнародних відносин служить меті управління у вигляді системних змін та адаптації конфлікту, породженого владою та політикою. Договори є інструментом, який використовується для цієї мети, та виразом досягнутих політичних рішень. Міжнародне право забезпечує основу політичного дискурсу між членами міжнародної системи. Ця структура не гарантує консенсусу, але сприяє постійному обговоренню та участі, необхідному для забезпечення концептуальної ясності при розробці юридичних зобов'язань та їх прийнятті. Виконуючи цю роль, міжнародне право виконує дві різні функції: одна полягає у забезпеченні основи для транскордонних взаємодій, а інша – у формуванні цінностей та цілей, що переслідують ці взаємодії.

Стародавня Греція, час і місце міст-держав із спільною приналежністю до грецької культури, є періодом, що породив міжнародні договори, які можна розглядати як де-факто попередники сучасних оборонних пактів, таких як, наприклад, НАТО. Римське право не містило норм міжнародного громадського права як такого. Римське право слід розглядати як муніципальне право одного з численних державних акторів у ході історії, що існували в цей час поряд з іншими державними акторами та їх відповідними муніципальними правопорядками. Тим не менш, римське право і пов'язана з ним релігійна практика, що проводилася жерцями, розвинули поняття та практику, які можна знайти і в сучасному міжнародному праві, а саме оголошення війни справедливою війною (*bellum iustum*), яка пізніше знаходить застосування в ранньому християнському і середньовічній філософії.

Суверенітет і незалежність країн нині міцно укорінилися, але у світового порядку XVII століття були доступні інші форми управління. Держава на той час виникла внаслідок «особливої кон'юнктури соціальних та політичних

інтересів у Європі». Сама ця кон'юнктура була продуктом структурованих взаємодій та політичного середовища європейського Середньовіччя. Тоді державна практика розробила концепцію суверенітету як основи саморегульованих і незалежних дій. Вестфальський мир 1648 висловив ці інтереси і послужив основою для розвитку державного ладу. Вестфальський мир, який завершив Тридцятилітню війну, створив певні передумови як сучасних міжнародних відносин, так права.

XIX століття закінчилося Першою Гаазькою мирною конференцією 1899 року, покликаної обмежити збитки, які держави можуть заподіяти населенню одна одної, оголосивши поза законом певні види зброї (наприклад, отруйний газ і розривні кулі), і обмежити гонку озброєнь. Цей підхід визнавав, що деякі проблеми мають спільний характер і вимагають співпраці всіх держав, великих чи малих. Він також визнав наявність проблем, які потребують довгострокової уваги, включаючи необхідність обмеження свободи держав вести війну одна з одною. Таким чином, Гаазька система запровадила концепцію загальних довгострокових зобов'язань усіх держав, а не лише важливих держав щодо обмеження своєї поведінки з метою забезпечення самозбереження. Система публічно-правового арбітражу, що існує досі, є спадщиною Гаазьких конференцій 1899 та 1907 років.

Розпад Радянського Союзу та закінчення холодної війни на початку 1990-х років посилили політичне співробітництво між Сполученими Штатами та Росією та їхніми союзниками у Північній півкулі, але також зросла напруженість між державами півночі та півдня, особливо з таких питань, як торгівля, права людини та морське право. Технологічний прогрес та глобалізація — швидке зростання міжнародного руху товарів, послуг, валюти, інформації та людей — також стали значущими силами, що стимулювали міжнародне співробітництво та дещо зменшили ідеологічні бар'єри.

РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

2.1. Вплив геополітики на виникнення та розвиток систем міжнародного публічного права

Першою найважливішою подією в історії міжнародного права була Вестфальська система, яка виникла в результаті укладання Вестфальського миру 1648 року, який був результатом Тридцятирічної війни. Тридцятирічна війна була релігійним конфліктом 17 століття, який вівся в основному в Центральній Європі. Це залишається однією з найтриваліших і найжорстокіших воєн в історії людства, внаслідок військових битв, а також голоду та хвороб, спричинених конфліктом, загинуло понад 8 мільйонів людей. Війна тривала з 1618 по 1648 рік, розпочавшись як битва між католицькими та протестантськими державами, що утворили Священну Римську імперію. Однак, по мірі розвитку Тридцятирічної війни, акцент змістився з релігії на те, яка група буде керуватиме Європою. Зрештою, конфлікт змінив геополітичну картину Європи та роль релігії та національних держав у суспільстві.

Протягом 1648 року різні сторони конфлікту підписали ряд договорів під назвою Вестфальський мир, який фактично поклав кінець Тридцятилітній війні, хоча і не без значних геополітичних наслідків для Європи. Наприклад, ослаблена бойовими діями Іспанія втратила контроль над Португалією та Голландською республікою. Мирні угоди також надали велику автономію колишнім державам Священної Римської імперії у германомовній Центральній Європі.

Внаслідок війни і Вестфальського миру утворилась певна рівновага, чи точніше, баланс між провідними потугами того часу, коли жодна з них не мала вирішальної переваги над іншою. Тому саме баланс сил почав відігравати стабілізуючу роль у міжнародних відносинах [46, с. 5].

Історики вважають, що Вестфальський мир заклав основу для формування сучасної національної держави, встановивши фіксовані кордони для країн, що беруть участь у бойових діях, і фактично встановивши, що жителі держави підпорядковуються законам цієї держави і а не представникам будь-якої іншої установи, світської чи релігійної. Це радикально змінило баланс сил у Європі та призвело до зменшення впливу католицької церкви, а також інших релігійних груп на політичні справи. Якими б жорстокими не були бойові дії Тридцятирічної війни, сотні тисяч людей загинули внаслідок голоду, викликаного конфліктом, а також епідемії тифу, хвороби, яка швидко поширилася в районах, що особливо роздираються насильством. Історики також вважають, що перше полювання на відьом у Європі почалося під час війни, оскільки підозріле населення пов'язувало страждання по всій Європі на той час із «духовними» причинами. Війна також породила страх перед «іншими» в громадах по всьому європейському континенту та викликала зростання недовіри серед представників різних національностей та релігійних конфесій.

Відразу після подій 1648 року здавалося, що стара міжнародна система трансформувалася в міжнародне суспільство, кероване спільними цінностями, спільними політичними розпорядженнями та спільними правовими правилами співіснування. Проте незабаром стала очевидною слабкість вестфальської системи миру та безпеки. Говорячи сучасною мовою, вона не мала інституційної підтримки і не містила механізму для реалізації процедур антикризового управління. Понад те, в епоху абсолютизму найчастіше бракувало політичної волі. Немирне врегулювання суперечок здавалося правильним. Протягом наступного десятиліття іспанські війська відвоювали Барселону з французької окупації, Швеція вступила у війну з Польщею, Росією, Данія напала на шведські території у північній Німеччині, Великобританія та Франція разом напали на Іспанію тощо. Однак центральна Європа, що

викликала найбільше занепокоєння учасників переговорів щодо Вестфальського миру, як і раніше, залишалася мирною.

Вестфальський мир залишив за собою дипломатію балансу сил, яка у багатьох відношеннях сприяла миру. Хоча Оснабруцький та Мюнстерський договори не містили чітких формулювань балансу сил, ця концепція була притаманна договорам. Правило про колективні санкції стосувалося потенціалу стримування, який міг запобігати агресивним тенденціям у ситуаціях, що загрожували б рівновазі. Більш того, форма колективної самооборони матеріалізувалась у 1663 та 1683 роках, коли турецькі війська загрожували Відню та імперії Габсбургів, але були відкинуті колективними зусиллями країн, що прийшли на допомогу Австрії. Відчуття загрози, яка походила від сильної ісламської присутності в Центральній Європі, було достатнім, щоб змусити різні сторони об'єднати свої сили.

Революційна Франція розпочала збройний конфлікт з рештою континентальної Європи у 1792 році. Після приходу до влади Наполеона через кілька років європейська рівновага знову опинилася під загрозою. В 1804 Олександр I з Росії представив мирний план європейського порядку після очікуваного падіння Наполеона. Як і у випадку з Вестфальським миром, новий мир повинен був бути гарантований формулюванням правил поведінки та відносин між державами, викладеними у договірній формі. Кожна держава зобов'язується не розпочинати війну, не вичерпавши попередньо всі доступні засоби для мирного вирішення спору. Ухвалення посередництва повинно було буди правилом. Держава, яка порушила ці норми, ризикувала зіткнутися з об'єднаними збройними силами європейських держав. Однак, ця ініціатива з Санкт-Петербурга не викликала довіри з політичного погляду і незабаром була підірвана капризами царя.

З 1 листопада 1814 року по 8 червня 1815 року. у Відні відбувався так званий Віденський конгрес — конференція послів великих держав Європи, яку

очолював австрійський дипломат Клемент Венцель Лотар фон Меттерніх. Його мета полягала в тому, щоб врегулювати питання і перекроїти континентальну політичну карту після розгрому наполеонівської Франції [44, с. 30].

Найбільш перспективна ініціатива менш амбітного характеру була зроблена британським міністром закордонних справ лордом Каслрі на Віденському конгресі в 1815 р., коли він запропонував декларацію, в якій держави зобов'язуються зміцнювати і підтримувати мир. Результатом стала прокламація, прийнята 13 березня 1815 р., що складається з зобов'язання восьми сторін, які уклали мир, захищати мир, особливо від революційних потрясінь. Політичний статус-кво вважався важливішим, ніж захист миру як такого.

Десятиліття після Віденського конгресу характеризувалися ініціативами великих держав із управління міжнародними справами. Спочатку цар Олександр ініціював Священний союз із його релігійним підтекстом, а потім Фюрст Меттерніх почав організовувати європейську військову готовність для збереження «легітимної» позиції існуючих урядів. Концерт Європи приніс форму політичного співробітництва, безпрецедентну в історії континенту. Наголос робився на загальну безпеку, а не на незастосування сили.

Баланс сил контролювався за допомогою консультацій на міжнародних конференціях: Відень 1815; Ексла, Шапель 1818 р.; Троппау 1820 р.; Лайбах 1821 р.; і у Вероні в 1822 р. Більшість учасників конференції в Троппау погодилося з легітимацією втручання у справи інших держав, де існуючий політичний порядок перебував під загрозою, хоча британська дипломатія чинила опір і робила все можливе, щоб запобігти такому розвитку подій. Коли Австрія під керівництвом Меттерніха втрутилася проти революціонерів у Неаполі 1820 року, Великобританія заперечувала. Через три роки, коли Франція виступила проти ліберальних повстанців в Іспанії, Великобританія знову виступила проти.

Дипломатія конференції прийняла більш конструктивний оборот у 1830 році, коли з'явився ризик того, що Франція та Пруссія будуть втручатися по обидва боки бельгійського повстання проти голландської влади. З метою підтримки європейського миру та безпеки у Лондоні було скликано дипломатичну конференцію. Під керівництвом лорда Палмертона розпочато процес управління кризою, який дав конкретні результати; Незалежність Бельгії була визнана 1830 р., а бельгійський нейтралітет — у 1831 р. Коли Нідерланди спробували скасувати результати конференції за допомогою збройної сили, Великобританія та Франція втрутилися військовим шляхом та забезпечили рішення конференції.

Треба зазначити, що політика держав стосовно відстоювання власних митних інтересів для домінування у зовнішній торгівлі та розвитку власної промисловості, за рахунок постійного підвищення ставок митного тарифу та введення нових видів нетарифних обмежень, отримала найбільшого прояву саме наприкінці ХІХ ст. Лише у період з 1891 по 1896 рр. в Європі тривали митні війни між Іспанією та Францією, Іспанією та Німеччиною, Францією та Швейцарією, Італією і Францією, Німеччиною та Росією. На прикладі торговельних суперечок між Іспанією та США за кубинський ринок можна побачити, як митний конфлікт перетворився на військовий між двома країнами у 1898 році [38, с. 29].

Система Конгресів та Європейський концерт розпалися через відносно короткий час, але у свідомості багатьох політичних діячів у другій половині століття Європейський концерт зберіг свою актуальність як ідеологічний проект. З історичного погляду важливо зазначити, що конференційна дипломатія як явище мала залишитися. Той факт, що ця дипломатія була якщо не превентивною, то принаймні спрямованою на врегулювання криз має значення для історії права колективної безпеки.

2.2. Історико-правова генеза галузей, інститутів та міжнародних організацій міжнародного публічного права

Ідеї міжнародно-правової відповідальності почали виникати паралельно із загальною гуманізацією міжнародних відносин у другій половині XIX ст., що супроводжувалася суттєвими зрушеннями в міжнародно-правовій парадигмі і формуванням системи принципів і норм, які згодом були покладені в основу сучасного міжнародного права. Норми, пов'язані з міжнародною відповідальністю держав, спочатку виникли в ході розвитку права війни і миру, чому немало сприяли Гаазькі конференції 1899 і 1907 рр. Різні інститути, що складають галузь права міжнародної відповідальності, виникли на стику XIX-XX століття [12, с. 58].

24 серпня 1898 р. міністр закордонних справ граф Муравйов представив царський маніфест, який зводився до запрошення на міжнародну мирну конференцію для обговорення найефективніших засобів забезпечення міцного миру та скорочення надмірних озброєнь. Дипломати розуміли, що жоден уряд не може висловити нічого, крім симпатії до такої пропозиції, але вони також розуміли, що від жодної великої держави не можна очікувати згоди з будь-яких пропозицій щодо роззброєння, оскільки збереження свободи дій вважалось найбільш важливим у цьому контексті. Циркуляр був розісланий у різні столиці. Муравйов запевняв канцелярію, що конференція повинна обговорювати не власне роззброєння — це було б утопією, а повинна намагатися знайти межі гонці озброєнь. Причиною ініціативи, на думку багатьох, було фінансове становище Росії. Стверджувалося, що міністр фінансів граф Вітте відмовляється виділяти кошти, необхідні для впровадження нової зброї, а сам він сприймався як рушійна сила ідеї міжнародної угоди про обмеження озброєнь з метою економії.

Реакції на запрошення включали пропозиції щодо прийняття правил вирішення міжнародних спорів в арбітражі. Новий циркуляр від 11 січня 1899 р.

перераховував вісім питань, які можна було б з користю обговорити на конференції. Пункти 1-4 стосувалися контролю за озброєннями, пункти 5-7 - міжнародного гуманітарного права збройних конфліктів, а пункт 8 - арбітражу. Представникам руху за мир не сподобалися багато перших семи пунктів, оскільки «війну треба скасувати, а не полегшити». Вже на цьому підготовчому етапі відбулося зміщення акценту з питання про сучасні розробки озброєнь на вестфальські концепції мирного вирішення суперечок та рівноправності держав, концепції, що рішуче підтримуються малими державами та рухом за мир. Ці погляди перебували під безпосереднім впливом європейської історії політичних ідей, проте вони належали вестфальській мирній традиції.

Новий циркуляр від січня 1899 р. стосувався місця проведення конференції. Цар більше не думав про Санкт-Петербурзі і вважав за краще уникати столиць великих держав. Зміна місця зустрічі зведе до мінімуму ганьбу, якщо ініціатива царя провалиться. Незабаром підготовку було зосереджено на «нейтральній» столиці, і врешті-решт місцем проведення конференції було обрано Гаагу. З 18 травня до 29 липня 1899 р. працювала перша мирна конференція, скликана за ініціативою російського імператора Миколи II [46, с. 127]. Домінувала Європа із 20 делегаціями, включаючи Туреччину. Іншими країнами, що брали участь, були США, Китай, Японія, Персія, Сіам і Мексика.

Пропозиції про контроль над озброєннями незабаром були відкладені на полицю, щоб більше не прийматися всерйоз. Справжня мета конференції полягала в тому, щоб зробити арбітраж обов'язковим у суперечках менш важливого характеру, а саме тих, які не торкаються «найважливіших національних інтересів». Зрештою, після непокори Німеччини, ідея обов'язкового арбітражу була повністю залишена, хоча постійний орган (Постійний арбітражний суд) був створений узгодженою Конвенцією про мирне вирішення міжнародних суперечок.

Зважаючи на загальну незадоволеність результатами конференції 1899 року, американський президент Теодор Рузвельт, ініціатива якого була підтримана Росією, запропонував скликання другої «мирної конференції»[2, с. 127]. Друга Гаазька мирна конференція 1907 року підтвердила скромний крок, зроблений для обмеження застосування сили шляхом прийняття нової Конвенції про мирне вирішення спорів, яка вдосконалила попередню конвенцію, та конвенції, що забороняє застосування сили для відновлення громадського порядку. Перший крок до більш повного незастосування сили було прийнято саме у 1899 та 1907 роках. Вестфальські мирні договори пов'язали воедино концепції мирного вирішення суперечок, рівності держав, незастосування сили, спільні дії та колективні санкції (всі вони були включені до Пакту Ліги Націй 1920 р. і тепер є складовими частинами системи ООН). Принцип суверенної рівності держав, який був важливим пунктом обговорення на Гаазьких конференціях, став явнішим після створення Ліги Націй і сьогодні закріплений у статті 2 Статуту ООН. Пакт Ліги ознаменував собою новий крок у розвитку права, об'єднавши рівність країн із незастосуванням сили.

Результати двох конференцій здаються на перший погляд незначними, оскільки за ними не було жодних конкретних результатів у питаннях роззброєння. Заходи, спрямовані на гуманізацію війни, поряд з її практикою та звичаями, являли собою першу спробу кодифікувати набір правил, що регулюють поведінку під час війни, але залишалися загальними та не особливо обмежувальними, оскільки вони, не змогли запобігти використанню Німеччиною та низкою інших воюючих сторін отруйних газів під час Першої світової війни. Конференція 1899 р. зобов'язала створити Постійний третейський суд, чинний і по сьогодні, який у той час був першою міжнародною установою, що пропонує юридичні вирішення спорів між державами, при цьому без складання списку справ, за якими сторони, які підписали, необхідно було б звернутися до суду. Суд був розташований у Палаці миру в Гаазі, який був

побудований завдяки пожертвуванням Фонду Карнегі; він був відкритий у 1913 році, за рік до початку Великої війни.

Дві конференції відкрили, у глобальному масштабі, еру інституційної багатосторонності, впровадивши глибоко новаторські принципи у міжнародних відносинах. Перша конференція тривала 72 дні та зібрала делегації з 26 держав, 19 з яких були з Європи; друга була менш європоцентричною і набагато більш універсальною, об'єднавши 43 країни протягом 140 днів, або майже 300 учасників цього разу країн Латинської Америки. Ця абсолютно безпрецедентна подія викликала серйозні проблеми щодо організації, логістики, протоколу та конфіденційності. Хоча офіційною мовою залишалася французька, люди, не вагаючись, розмовляли також англійською або іспанською мовами. Часто в імпровізації були вперше випробувані деякі з практик багатосторонності, які через два десятиліття діятимуть у Лізі Націй: поділ роботи в комісіях і підкомісіях, пошук компромісу, нескінченні промови та пристрасні дебати, публічні засідання та секретні переговори, все в офіційному контексті чи залах готелів, де зупинялися делегації.

Делегації в основному склалися з дипломатів і майже рівної частки експертів, присутність яких була необхідна через технічний характер дебатів: військових з питань, пов'язаних з роззброєнням як на суші, так і на морі; юристів за статтями, що стосуються арбітражу та кодифікації правил війни. Ніколи ще використання експертів у зв'язку з міжнародними конференціями чи конгресами не досягала такого розмаху.

З 1919 р. мала місце ґрунтовна трансформація міжнародної системи у спробі організувати міжнародну спільноту та заборонити використання зброї [11, с. 164]. Після Першої світової війни, провідні нації світу вирішили, що найкращий спосіб запобігти новій світовій війні — це сформувати союз націй, який буде служити наглядовим органом, який зможе запобігти новому конфлікту. Ліга складалась з 42 націй, наймогутнішими з яких були

Великобританія та Франція. Німеччині та Росії не дозволили вступити до неї через їхню агресію під час Першої світової війни, а Сполучені Штати вирішили не входити до Ліги через її перетворення на ізоляційну державу. Ліга базувалася у нейтральній Швейцарії та існувала 27 років, поки не трансформувалася в Організацію Об'єднаних Націй.

Ліга виборювала можливість затвердити свій авторитет. Коли в 1920 році Росія, що не входила до Ліги, напала на порт у Персії, Персія звернулася за допомогою до Ліги. Ліга відмовилася від участі, вважаючи, що Росія не визнає їхньої юрисдикції і це підірве авторитет Ліги. Деяким європейським країнам було важко відмовитися від автономії, коли вони зверталися за допомогою у вирішенні суперечок. Були ситуації, в яких Ліга не мала іншого вибору, крім як втрутитися. З 1919 по 1935 рік Ліга виступала як гарант безпеки крихітного регіону між Францією та Німеччиною під назвою Саар. Ліга стала 15-річним хранителем багатого вугіллям району, щоб дати їй час самостійно визначити, до якої з двох країн вона хотіла приєднатися, і зрештою вибір ліг на Німеччину. Аналогічна ситуація відбулася в Данцизі, який було створене як вільне місто за Версальським договором і стало центром суперечки між Німеччиною та Польщею. Ліга керувала Данцигом протягом кількох років, перш ніж він знову потрапив під владу Німеччини. Саме вона приступила до систематичної діяльності з кодування міжнародного права. У рамках Ліги націй активну в цьому питанні виконали рекомендації Комітету експертів для прогресивної кодифікації міжнародного права, що складається з 17 членів [35, с. 221].

Польща часто терпіла лихо, побоюючись за свою незалежність перед загрозами з боку сусідньої Росії, яка в 1920 окупувала місто Вільно і передала його литовським союзникам. Після того, як Польща визнала незалежність Литви, втрутилася Ліга. Вільно повернули Польщі, але бойові дії з Литвою тривали. Ліга також була задіяна, коли Польща боролася з Німеччиною через Верхню Сілезію та Чехословаччину через місто Тешен.

Інші області суперечок, у яких брала участь Ліга, включали сварку між Фінляндією та Швецією через Аландські острови, суперечки між Угорщиною та Румунією, окремі сварки Фінляндії з Росією, Югославією та Австрією, прикордонну суперечку між Албанією та Грецією та боротьбу між Францією та Англією за Марокко. У 1923 році, після вбивства італійського генерала Енріко Телліні та його штабу в межах Греції, Беніто Муссоліні у відповідь бомбардував і вторгся на грецький острів Корфу. Греція звернулася за допомогою до Ліги, але Муссоліні відмовився із нею співпрацювати.

Інші зусилля Ліги включають Женевський протокол, розроблений у 1920-х роках для обмеження того, що зараз розуміється як хімічна та біологічна зброя, та Всесвітня конференція з роззброєння у 1930-х роках, яка мала зробити роззброєння реальністю, але зазнала невдачі після того, як Адольф Гітлер відколовся від конференції та Ліги у 1933 році.

Коли почалася Друга світова війна, більшість членів Ліги не були залучені і проголосили нейтралітет, крім Франції та Німеччини. У 1940 році члени Ліги Данія, Норвегія, Люксембург, Бельгія, Нідерланди та Франція потрапили перед окупацію Гітлера. Швейцарія була занепокоєна з приводу розміщення у себе організації, яка сприймалася як союзна, і Ліга почала ліквідувати свої офіси. Незабаром союзники підтримали ідею Організації Об'єднаних Націй, яка провела свою першу конференцію з планування у Сан-Франциско у 1944 році, фактично усунувши будь-яку необхідність у повоєнному поверненні Ліги Націй.

2.3. Модернізація кодифікації міжнародного права

Першими міжнародними документами, які є релевантними відносно сучасного міжнародного права, є угоди, які утворюють Вестфальський мир. Мюнстерський договір містить три статті, які стосуються світового миру та кооперації. По-перше, у статті I говорилося: «Що буде християнський і

загальний світ, а також вічна, істинна та щира дружба між Його Священною Імператорською Величністю та Його Християнною Величністю; а також між усіма та кожним із союзників. Щоб цей мир і дружба дотримувалися і культивувалися з такою щирістю, щоб кожна сторона прагнула забезпечити користь та честь; і т.д.

Те, що ця загальна заява про підтримання миру також є рівнозначною міжнародному зобов'язанню вирішувати існуючі суперечки мирними засобами, закріплено в 123-ій статті Договору. «Навіть якщо відбудуться порушення Договору... Ображений повинен насамперед умовляти Порушника не вступати в жодні ворожі дії, підпорядковуючи Справу дружній угоді або розгляду справи судовими методами».

Ці положення були певним чином попередниками статей 12, 13 і 15 Статуту Ліги Націй (про деякі процедури кризового регулювання) та статей 2(3) та 33 Статуту ООН (про обов'язкову мирну угоду, врегулювання спорів). Власне, Вестфальський мир містив зародок того, що пізніше назвуть колективної безпекою. Стаття також зобов'язувала сторони «захищати і охороняти всі і кожну статтю цього миру від будь-кого, незважаючи на їх релігію». Це зобов'язання було доповнено правилом про колективні санкції в наступній (124-ій) статті: якщо протягом трьох років Розбіжність не може бути припинена жодним із цих [мирних] способів, всі та кожна із зацікавлених сторін у цій Угоді зобов'язується приєднатися до потерпілої Сторони та допомогти їй Радою та Силою відбити Збитки... і Порушник вважатиметься Порушником Миру.

Таким чином, існував обов'язок виявити агресора та об'єднати сили для протидії агресії. Ця вестфальська формула про взаємні гарантії безпеки, що набирають чинності після провалу зусиль з мирного врегулювання, вплинула б на подальшу практику держав, і сьогодні її можна порівняти із статтями 10 та 16 Пакту Ліги Націй та главами VI та VII Статуту ООН.

Наступним важливим документом був Статут Ліги Націй, на основі якого згодом з'явився Статут ООН.

Текст був опублікований у вигляді чорнового варіанту 14 лютого 1919 р. Він зазнав критики, особливо у Сполучених Штатах, а також з боку європейських нейтралів, які не мали офіційної участі в роботі. Хоча перший великий імпульс вже ослаб і єдність союзників було підірвано, 28 квітня 1919 р. одноголосним рішенням конференції було прийнято остаточний змінений текст. Пакт був коротким та лаконічним документом із 26 статей. Перші сім статей заклали конституційну основу нової системи. Стаття 1 визначала первісних членів Ліги, до якої входили всі союзники, які підписали мирні договори, і ті 13 країн, які зберігали нейтралітет у війні, якщо вони вирішать приєднатися без застережень. Інші могли бути прийняті більшістю у дві третини Асамблеї, і будь-який член міг вийти зі складу, повідомивши про це протягом двох років.

Статті 2–5 створили керівні органи Ліги: Асамблею, що складалася з представників усіх членів, і Раду, що складалася з представників Сполучених Штатів, Великобританії, Франції, Італії та Японії як постійні члени, з чотирма іншими, обраними Радою. Статті 6 та 7 створили постійний секретаріат, що контролює витрати Ліги, та назначили Женеву своєю штаб-квартирою. Статті 8 та 9 стосувалися озброєнь. Усі члени зобов'язалися скоротити свої озброєння до мінімально можливого рівня, придушити «шкідливі наслідки» приватного виробництва зброї та обмінюватися повною інформацією про свої існуючі озброєння та свої програми у майбутньому. Було створено постійну комісію для консультування Ради з усіх військових, морських та повітряних питань.

Статті 10–17 втілювали те, що можна назвати центральною та основною ідеєю Ліги: колективна безпека разом із різними процедурами мирного вирішення суперечок. Кожен член зобов'язався (стаття 10) поважати цілісність і незалежність всіх інших і приєднатися до захисту від агресії. У статті 11 проголошувалося, що будь-яка війна чи загроза війни викликають занепокоєння

у всіх членів, незалежно від того, чи торкнулася вона їх, чи ні; кожен член мав право вимагати розгляду питання Радою та, у разі потреби, наполягати на негайному скликанні засідання [53].

Відповідно до статті 12, всі члени зобов'язувалися передавати серйозні суперечки на мирне урегулювання або на розгляд Ради і в жодному разі не вдаватися до війни доти, доки ці процедури не встигнуть призвести до врегулювання. Навіть тоді, якщо не буде досягнуто згоди, вони обіцяли почекати ще три місяці, перш ніж йти на війну. Потім було детально викладено різні методи врегулювання - арбітраж, судову процедуру або дії Ради або Асамблеї (статті 13-15), і ці положення включали створення постійного міжнародного суду. Згідно зі статтею 16, всі члени обіцяли приєднатися до спільних дій проти будь-якого іншого, хто веде війну з порушенням Пакту. Ця дія повинна була завжди приймати форму економічних санкцій як основного механізму примусу і, якщо цього було недостатньо, військової інтервенції. Ця стаття також уповноважувала Раду виключати члена, який порушив Пакт. Стаття 17 розширила систему, щоб забезпечити захист від держав, які не є членами, а за певних умов і для них.

Статтю 18 було розроблено, щоб задовольнити попит на відкриту дипломатію. Потрібно було, щоб усі майбутні договори реєструвалися та публікувалися у Секретаріаті. Стаття 19 уповноважила Асамблею пропонувати зміни в існуючих договорах або ситуаціях, які можуть становити небезпеку для миру. Відповідно до статті 20 всі члени погодилися з тим, що будь-який договір, несумісний з Пактом, автоматично анулюється, і зобов'язалися не вступати до будь-яких таких зобов'язань у майбутньому.

Стаття 22 встановила систему мандатів. Статті 23 та 24 відповідали пропозиціям про всесвітню економічну та соціальну співпрацю під керівництвом Ліги. Члени зобов'язалися діяти разом у таких питаннях, як транспорт та зв'язок, торговельні відносини, охорона здоров'я та нагляд за

міжнародною торгівлею зброєю, а також перенести існуючі міжнародні установи, такі як Світовий поштовий союз, під керівництво Ліги. Вони також погодилися створити Міжнародну організацію праці, щоб «забезпечити та підтримувати справедливі та гуманні умови праці». Стаття 25 обіцяла підтримку Червоному Хресту. Зрештою, у статті 26 визначено порядок внесення змін до Пакту; щоб поправка набула чинності, вона має бути ратифікована більшістю членів, включаючи всіх, хто представлений у Раді.

Статут мав на меті охопити кожен з основних пропозицій, що з'явилися під час підготовчого періоду: колективна безпека; арбітражне та судове врегулювання, включаючи створення міжнародного суду; міжнародне співробітництво чи контроль у економічних та соціальних справах; роззброєння; та відкрита дипломатія. Він не задовольняв ні крайніх пацифістів, які відкидали будь-яке застосування сили (навіть для опору агресії), ні крайніх інтернаціоналістів, які бажали, щоб Ліга мала власні збройні сили та нав'язувала всі свої рішення своєю власною політичною та військовою владою.

ООН стала спадкоємицею Ліги Націй, із загальною метою, структурою та функціями; багато головних органів ООН та пов'язаних з ними агентств були запозичені з аналогічних структур, створених раніше у ХХ столітті. Однак у деяких відносинах ООН являла собою зовсім іншу організацію, особливо щодо її мети підтримки міжнародного миру та безпеки та її прихильності до економічного та соціального розвитку.

Головною функцією Організації Об'єднаних Націй є збереження міжнародного миру та безпеки. Глава 6 Статуту передбачає мирне врегулювання суперечок шляхом втручання Ради Безпеки за допомогою таких засобів, як переговори, посередництво, арбітраж та судові рішення [54]. Рада Безпеки може розслідувати будь-яку суперечку чи ситуацію, щоб визначити, чи можуть вони загрожувати міжнародному миру та безпеці. На будь-якій стадії спору рада може рекомендувати відповідні процедури або методи

врегулювання, а якщо сторонам не вдається врегулювати суперечку мирними засобами, рада може рекомендувати умови врегулювання.

Мета колективної безпеки, за якої агресія проти одного члена зустрічає опір зі сторони всіх інших, лежить в основі глави 7 Статуту, яка наділяє Раду Безпеки повноваженнями застосовувати примусові заходи – від дипломатичних, економічних та військових санкцій до застосування збройної сили – у випадках, коли спроби мирного врегулювання не увінчалися успіхом. Проте такі заходи рідко вживалися під час холодної війни, оскільки напруженість у відносинах між Сполученими Штатами та Радянським Союзом не дозволяла Раді Безпеки домовитися про винуватих в агресії. Натомість, дії з підтримання миру та безпеки часто набували форми превентивної дипломатії та підтримання миру. У період після закінчення холодної війни різко зросла кількість звернень до ООН за миротворчою та пов'язаною з нею діяльністю, виникли нові загрози міжнародному миру та безпеці, у тому числі міжнародний тероризм.

Отже, можна зробити висновок, що Вестфальський мир був релігійним, політичним та територіальним компромісом. Так само, як релігія зіграла велику роль у Тридцятилітній війні, вона також зіграла велику роль у структурі мирних переговорів та прийнятих пунктів. Католицька Франція та її союзники вели переговори з Мюнстера, а протестантська Швеція та її союзники перебували у Оснабрюку. Це означало, що католики і протестанти, відповідно, вели переговори зі Священною Римською імперією окремо, що, мабуть, підтверджувало припущення, що релігія грала велику роль у війні, і продовжували це робити.

Мир вирішив релігійні конфлікти, які були переплетені з іншими проблемами, що призводили до війни, позбавивши князів права встановлювати релігію на територіях. Однак це становище не позбавляло їхнього права регулювати свої встановлені територіальні релігії. Мир, безумовно, був амбітним, і, позбавивши князів права встановлювати релігію у провінціях, Мир

дозволив існування кількох релігій у регіоні замість однієї, встановленої правлячим князем. Однак не до кінці зрозуміло, чи це справді поклато край усім релігійним війнам, але воно рішуче розірвало цикл релігійних воєн, у якому перебувала Європа на той час. Мир пом'якшив напруженість усередині християнства. Після підписання Миру відбулася певна зміна ролі релігії у політиці. Навіть під час розробки Вестфальський мир також був спрямований на вирішення конфліктів, що виходили за межі Тридцятирічної війни.

Ліга Націй була першою міжурядовою організацією в історії, та все ж вона була дуже слабкою. Мета Ліги полягала в тому, щоб запобігти війні, заборонивши її членам вдаватися до неї під страхом негайного економічного бойкоту з боку інших членів, і Ліга хотіла збирати армію проти непокірної країни. Однак кожна країна, яка входила до Ліги, мала право вирішувати, чи бойкотувати непокірну країну, чи ні. Це сильно послабило ефективність Ліги.

Автори Пакту хотіли зробити Лігу пріоритетом для країн. Вони зробили це, регулюючи угоди, укладені членами. Стаття 18 вимагала, щоб члени реєстрували всі договори, які вони уклали. Договір не мав сили, доки не був зареєстрований у Лізі. Асамблея не могла завадити члену укласти договір, продовження дії якого могло б поставити під загрозу мир у всьому світі, але вони могли поради не підписувати його відповідно до статті дев'ятнадцять. Саме це і робить Стаття Двадцять — у ній говорилося, що Члени повинні віддавати пріоритет Пакту і не вступати до будь-яких угод, які скомпрометують їхню відданість Лізі, миру або несумісні з Пактом.

Ліга Націй не була такою всеосяжною, як мала б бути, як всесвітня організація. Було запрошено лише сорок п'ять країн, тоді як тільки в Європі було близько сімдесяти чотирьох країн, які пройшли кваліфікацію.

Ще одним недоліком Ліги є те, що не було встановленого часу чи організації зборів Асамблеї. Єдина вказівка проголошувала, що їх може скликати президент США. Таким чином, Рада потенційно може взяти на себе

керування Лігою. Структура Ради, безумовно, дозволяє це зробити, і рівність тут зникає, п'ятеро становлять незаперечну більшість. Це було неприпустимим і несумісним із загальною метою Ліги.

Статут Організації Об'єднаних Націй став прямою відповіддю на Другу світову війну, і його важливо враховувати у контексті розвитку суверенної рівності. Суверенна рівність та Організація Об'єднаних Націй мають складні, заплутані відносини, подібні до відносин Ліги Націй із суверенною рівністю.

Великі держави прощтовхували гегемонію, що вони створили, перед тим, як обговорити це з меншими країнами. Ці держави намагалися приховати цей намір, використовуючи термін «колективна безпека». Це не здивувало багатьох переговорників. Більшості це здавалося неминучим. Великі держави виправдовували свої дії декількома способами, головним чином тим, що вони несли особливу відповідальність, бо вони були такими могутніми. З великою владою надходить велика відповідальність. Іншим виправданням було те, що місця в Раді Безпеки — і більша частина влади в організації — були дані цим обраним державам як нагорода за те, що вони по жертвували більше, ніж інші держави.

Однією частиною Організації Об'єднаних Націй, яка, можливо, була справді рівноправною, є Генеральна Асамблея. В ній представлені всі, і немає особливих повноважень для великих держав. Хоча багато хто вважає цей орган слабким і недоречним, цей погляд недооцінює як його конституційну силу, так і його символічне значення. Збори можуть призначати дослідження, рекомендувати дії, сприяти співпраці, їй було надано право розпоряджатися бюджетом та надавати поради. Кожній країні був наданий один представник і кожному представнику був наданий один голос.

РОЗДІЛ 3. МІСЦЕ МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.

3.1. Європейська інтеграція як значимий фактор в реформації та удосконаленні законодавства України

Починаючи з 1990-х років, інтеграційні об'єднання у всьому світі динамічно розвивались і зміцнювались. Сформувалося багато блоків, що перебувають на різних рівнях інтеграційного зближення. Більшість з них проголошує своєю метою вихід на інтеграційну стадію економічної співпраці. Це, зокрема, такі угруповання, як Євросоюз, СОТ, НАФТА [51, с. 105].

Європейська інтеграція є основним та незмінним зовнішньополітичним пріоритетом України, а подальший розвиток та поглиблення відносин між Україною та ЄС здійснюється на засадах політичної асоціації та економічної інтеграції. Основним стратегічним документом для досягнення цієї мети є Угода про асоціацію між Європейським Союзом та його державами-членами, з одного боку, та Україною, з іншого боку. Відповідно до статті 486 Угоди з 1 листопада 2014 року? він тимчасово застосовувався до набуття чинності. 1 вересня 2017 року, після тривалого процесу ратифікації, Угода про асоціацію між Україною та ЄС набула чинності у повному обсязі.

Правові основи співробітництва встановлені Угодою про партнерство та співпрацю між Україною та Європейськими спільнотами (УПС), підписаною 14 червня 1994 року та ратифікованою 10 листопада 1994 року Верховною Радою України. У березні 1998 року УПС набув чинності після ратифікації всіма державами-членами ЄС. Зближення законодавства України із законодавством ЄС визначено як основу економічного співробітництва між Україною та Європейським Союзом. З метою реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію в ЄС, Президент України своїм Указом від 11 червня 1998 р. № 615/98 затвердив Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу.

Указом Президента України від 14 вересня 2000 р. № 1072/2000 затверджено Програму інтеграції України до Європейського Союзу, яка має стати ключовим інструментом спільної стратегії на шляху зближення України з Європейським Союзом по всьому спектру співпраці - політичної, соціальної, фінансової, економічної, торгової, наукової, освітньої, культурної та ін. Зважаючи на те, що наближення правової системи України до *acquis communautaire* Європейського Союзу є необхідною основою для економічного співробітництва, Постановою Кабінету Міністрів від 16 серпня 1999 р. затверджено Концепцію адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Українська правова система має розвиватися таким чином, щоб відповідати Копенгагенським критеріям стабільності суспільства, законності та функціонування ринкової економіки.

Указом Президента України № 1033/2000 створено Національну раду з адаптації законодавства України до законодавства ЄС, яка є консультативним органом. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів від 12 червня 1998 р. № 852, Міністерству юстиції доручено координувати дії міністерств, інших центральних органів виконавчої влади щодо адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Саме тому при Міністерстві юстиції було створено Міжвідомчу координаційну раду з адаптації законодавства України до законодавства ЄС. Центр порівняльного правознавства при Міністерстві юстиції є секретаріатом МКК. Забезпечує діяльність МКК та вдосконалює законопроектний процес з урахуванням міжнародного досвіду та основних положень законодавства ЄС, науково-аналітичний супровід адаптації.

Центр порівняльного правознавства при Міністерстві юстиції є секретаріатом Міжнародної торгової палати. Він гарантує діяльність Міжнародної торгової палати та вдосконалює законопроектний процес з урахуванням міжнародного досвіду та основних положень законодавства ЄС. Виходячи з тексту Закону «Про міжнародні договори України» 2004 року та

усталеної практики вирішення питань щодо тимчасового застосування міжнародних договорів має належати до компетенції або Президента України, або Кабінету Міністрів України [48, с. 152].

Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади щорічно до 15 грудня подають до Міністерства юстиції план роботи з адаптації законодавства на черговий рік у сфері своєї компетенції. Проекти правових актів, розроблені в рамках планів законопроектів відповідних центральних органів виконавчої влади, якщо предмет правового регулювання будь-якого проекту положення стосується виконання зобов'язань або входить до пріоритетних напрямків адаптації законодавства, вносяться до річного плану роботи з адаптації законодавства. Робочий план з адаптації законодавства є складовою робочого плану з реалізації пріоритетних положень Програми інтеграції України до Європейського Союзу, який розробляється з 2001 року.

З метою забезпечення адаптації законодавства України до законодавства ЄС на виконання Тимчасового регламенту Кабінету Міністрів, проектів постанов Кабінету міністрів, проектів указів Президента України, проекти законів повинні розроблятися з урахуванням основних положень законодавства ЄС. Ініціатор проекту повинен перевірити його відповідність основним положенням ЄС, відредагувати проект за результатами експертизи, винести його на експертизу до Міністерства юстиції з документом про відповідність проекту або невідповідності положень ЄС. Міністерство юстиції повинно провести правову експертизу проекту, перевіряє предмет правового регулювання законодавства України до законодавства Європейського Союзу, інформує ініціатора проекту про результати експертизи та затверджує проект у погоджений термін. 23 лютого 2006 року був прийнятий Закон України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”, який гарантував, що рішення Суду є обов’язковим для виконання Україною [26, с. 37].

Інші міністерства та центральні органи виконавчої влади забезпечують реалізацію сфер співробітництва між Україною та Європейським Союзом, вживають інших заходів відповідно до своїх повноважень та визначених Стратегією завдань з метою поглиблення інтеграції України до ЄС. Фактично, як і в інших країнах-кандидатах, у структурі центральних органів виконавчої влади було створено управління з євроінтеграції. Створення у 2002 році Комітету Верховної Ради України з питань європейської інтеграції підтверджує більш глибоке залучення законодавчої влади до інтеграційного процесу. Він має відігравати ключову роль в інституційному механізмі адаптації на парламентському рівні. Але подальший розвиток євроінтеграційного процесу, спрямований на укладення Угоди про асоціацію, вимагатиме вдосконалення інституційного механізму адаптації. Відповідно до чинного законодавства, експертиза проектів актів щодо їх відповідності законодавству ЄС поширюється лише на проекти, розроблені Кабінетом Міністрів. Значна частина проектів актів, розроблених іншими суб'єктами законодавчої ініціативи, проходить без цієї експертизи. Це значно знизило ефективність адаптації.

Верховний Суд України у своїй практиці також дотримується принципу пріоритету норм міжнародних договорів. Так, наприклад, в узагальненні судової практики з вирішення спорів, що пов'язані із застосуванням законодавства про оподаткування суб'єктів підприємництва, використане положення, згідно з яким, якщо міжнародним договором України, ратифікованим Верховною Радою України, встановлені інші правила, ніж ті, які закріплено в законах України про оподаткування, застосовуються правила міжнародного договору [40, с. 91].

Необхідно здійснити перевірку на відповідність законодавству ЄС проектів актів, розроблених урядом, та перевірку на відповідність законодавству ЄС з боку Міністерства юстиції. Враховуючи успішний досвід країн-кандидатів Центральної Європи, функцію аналізу проекту на відповідність законодавству ЄС у парламенті та затвердження висновків можна

покласти на Комітет з європейської інтеграції, який має співпрацювати з іншими органами, відповідальними за адаптацію. Удосконалення інституційного механізму має відбуватися як з ініціативи України, так і партнерства з ЄС. З урахуванням досвіду країн Центральної Європи, спільної розробки з Єврокомісією Плану дій щодо посилення адміністративно-судового потенціалу, в якому поставлені чіткі завдання для України, терміни їх виконання та джерела ЄС допомога може бути дуже ефективною. Наступна допомога залежить від виконання поставлених завдань.

Важливу роль у вдосконаленні інституційного механізму адаптації мають відігравати регіональні та територіальні програми співробітництва між Україною та державами-членами ЄС, країнами Центральної та Східної Європи у сфері наближення української правової системи до законодавства ЄС з урахуванням координації діяльності та засвоєння досвіду, отриманого у цій галузі.

3.2. Зовнішня політика України після отримання незалежності

Упродовж усього пострадянського періоду зовнішня політика України розвивалася під впливом кількох зовнішніх сторін. З одного боку, євроатлантична інтеграція була привабливим шляхом; з іншого боку, Росія використовувала значні важелі впливу через численні взаємозалежності та погрози безпеки. У таких умовах зовнішня політика України розвивалася як природна відповідь на поєднання історичної спадщини, викликів економіки, безпеки та географічних реалій.

З моменту здобуття незалежності Україна намагалася знайти баланс між своїм прагненням інтегруватися до ЄС та трансатлантичних структур безпеки та не провокувати Москву на використання негативних зовнішніх факторів, включаючи торгові війни.

Європейський вибір України є одним з основних пріоритетів її зовнішньої політики з моменту ухвалення Верховною Радою постанови «Про основні напрямки зовнішньої політики України», в якій йшлося про те, що «зовнішньополітичні зусилля України мають бути весь час спрямовані на розвиток європейської регіональної співпраці у всіх справах з метою зміцнення своєї національної незалежності та ефективного забезпечення міжнародних інтересів». Кожен новий етап розвитку більш тісної співпраці з ЄС розглядався як крок до статусу членства: «Підтримуючи стабільність відносин з Європейським Союзом, Україна укладе з ним Угоду про партнерство та співпрацю, реалізація якої буде першим кроком до статусу асоційованого членства, а потім і до повноправного членства у цій організації».

Ранні спроби розвитку економічної співпраці з ЄС сприймалися українськими елітами як міцна основа для майбутньої участі України у європейських структурах та її інтеграції до загальноєвропейського економічного простору. Крім того, як декларувалося Постановою 1993 р., було виражено підтримку створення спільних систем глобальної та загальноєвропейської безпеки, участь у яких декларувалося як основа забезпечення національної безпеки України. Членство у таких регіональних та міжнародних організаціях розглядалося як гарантія суверенітету, незалежності, миру та стабільності України. Членство в НАТО більшою мірою зображувалося як надання «необхідних зовнішніх гарантій національній безпеці України». З урахуванням значних змін, що відбулися після розпаду СРСР, оголошений в 1990 статус нейтралітету більше не розглядався як перешкода для повноцінної участі в загальноєвропейських структурах безпеки.

Вибір інтеграції у західні структури був свого роду природною реакцією на контекстуальні чинники. Початок 1990-х років був наповнений невпевненістю в тому, чи Росія прийме незалежний статус України, чи ні. Цей період також характеризувався численними територіальними суперечками,

такими як претензії Росії на Севастополь, недемарковані кордони та суперечки навколо Чорноморського флоту. Участь у західних регіональних та міжнародних організаціях розглядалася як потенційне вирішення цих проблем.

Тим часом, підтримка дружніх відносин з Росією почала розглядатися як необхідний розвиток, продиктований історією України та її географічним становищем. Визнаючи особливе партнерство з Росією, водночас у Постанові 1993 р. говорилося, що Україна не вітає територіальні суперечки чи спроби втручання у її внутрішні справи. Знаходження рівноваги у відносинах із Росією розглядалося як найважливіша умова повної інтеграції України до європейської сім'ї народів.

Загалом, протягом 1990-х років необхідність уникати будь-якої відкритої конфронтації з Росією стала основним зовнішньополітичним імперативом для України, яка в цей період визначила свою зовнішньополітичну спрямованість через досягнення балансу між Заходом і Сходом. Таким чином, зовнішня політика України розвивалася як із прагнень, так і з загроз, проте досить сильно схиляючись до Заходу. Розуміючи потенційні ризики безпеки, пов'язані з реальними та потенційними територіальними суперечками з Росією, Україна запропонувала співпрацю на рівних з Кремлем, водночас відкидаючи претензії Москви на свою територію чи політичну автономію.

На пізніших етапах зовнішня політика України зазнала численних змін, що стосувалися переважно позиції України щодо НАТО. Тим часом, європейська інтеграція залишалася центральним пріоритетом зовнішньої політики.

Багатовекторна зовнішня політика часто використовувалася як ефективна стратегія ведення переговорів, що дозволяла здійснювати стратегічне маневрування та послаблювати зовнішній тиск з боку як ЄС, так і Росії. Внаслідок такого маневрування у 1997 році Україна та Росія підписали Договір про дружбу, який офіційно визнав суверенітет України та проголосив її

територіальну цілісність. На той час вважалося, що документ закритим питання суверенітету та територіальної цілісності України. Тим часом у червні 1994 року Україна стала першою пострадянською державою, яка підписала Угоду про партнерство та співпрацю з ЄС. В 1998 році, зберігаючи добрі відносини з Росією, Кучма підписав «Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу». Докладніший документ, орієнтований на інтеграцію з ЄС, був підписаний у вересні 2000 р. У роки Кучми у цьому сенсі європейська інтеграція залишалася пріоритетом багатовекторної зовнішньої політики України, а Київ продовжував визнавати наявність критичних взаємозалежностей із Росією. У своїй інавгураційній промові 1999 року Кучма заявив, що ключовою рисою його зовнішньої політики залишається її багатовекторність, передбачуваність та стабільність, забезпечення нейтрального статусу України щодо НАТО. У той же час він повторив більш ранні твердження про прагматичну необхідність інтеграції в ЄС, яку він обґрунтовував, головним чином, матеріальними вигодами, які вона принесе.

Яскраво виражені зрушення у бік багатовекторної політики під час президентства Кучми та Януковича не спричинили жодної схильності до участі в силових чи торгових організаціях, в яких домінує Росія. Таким чином, ні за Кучми, ні за Януковича Україна не приєдналася ні до Статуту Співдружності Незалежних Держав, ні до Організації договору про колективну безпеку. Натомість у 1994 році, після підписання Будапештського меморандуму про гарантії безпеки, згідно з яким Україна відмовилася від свого ядерного арсеналу з метою забезпечення безпеки, Кучма підписав угоду НАТО «Партнерство заради миру». Так само під час президентства Януковича наполегливість у проведенні проєвропейської зовнішньої політики призвела до завершення переговорів щодо угоди про асоціацію. Водночас перевага європеїзації не означала автоматичної відмови від будь-якої співпраці з Росією. Натомість обмежені стратегічні відносини з Росією розглядалися як попередня умова для

інтеграції у західні структури. Повна реінтеграція з Росією постійно сприймається як загроза незалежності, суверенітету та безпеці України. Отже, європейська інтеграція залишалася головною метою зовнішньої політики, поряд з уникненням повної інтеграції в організації, в яких домінує Росія протягом всієї історії незалежної України. Страх опинитися у підлеглому становищі щодо Росії визначав еволюцію зовнішньої політики України протягом останньої чверті століття. З тієї ж причини Україна віддала перевагу західним організаціям і альянсам, а не тим, які очолює Росія. Уникаючи зобов'язань перед організаціями, які очолює Росія, Україна розвивала багатосторонню співпрацю з іншими країнами СНД.

3.3. Проблема визначення примату в питанні співвідношення міжнародного та національного права

Внутрішнє небажання прийняти верховенство міжнародного права на національному рівні на користь верховенства міжнародного права так само старе, як і міжнародне право. Лише деякі держави визнають на національному рівні повне верховенство міжнародного права. Більшість держав проголосили свої конституції вищими, і багато держав визначають, що у разі колізії між міжнародним правом та внутрішнім законодавством вищим є те правило, яке є останнім вираженням волі парламенту – чи то правило міжнародне, чи національне. Дуалістична теорія співвідношення внутрішньодержавного та міжнародного права, що виникла майже одночасно з теорією примату внутрішньодержавного права, виходить із визнання незалежності міжнародного права від внутрішньодержавного та рівнозначності цих двох систем права [47, с. 20].

Ця практика як така не торкається, а також не суперечить міжнародному принципу верховенства міжнародного права. Претензія на верховенство міжнародного права обмежується міжнародним рівнем. Саме на цьому рівні

держави не можуть посилатись на внутрішнє право для виправдання невиконання міжнародного зобов'язання. Саме міжнародні суди через свою установу відповідно до міжнародного права повинні віддавати пріоритет міжнародному праву над внутрішньодержавним правом. Навпаки, традиційно вважається, що принцип верховенства сам собою не робить міжнародне право верховним у внутрішньодержавному правопорядку, принаймні, не таким чином, як європейське право відносно успішно претендує на верховенство і нав'язує себе у внутрішньому праві країн-членів Європейського Союзу.

Тим не менш, деякі держави сприйняли принцип верховенства міжнародного права як необхідний – за умови, що він належним чином введений у внутрішнє право – і у внутрішньому правопорядку переважає над внутрішнім правом. Наприклад, відкритий характер правової системи Нідерландів можна пояснити тим, що законодавчі органи вважали, що міжнародне право вимагає, щоб нідерландське право скасовувалося щоразу, коли воно суперечить договірному праву. Суди у Бельгії, Індонезії та Латвії скасували внутрішнє законодавство, що суперечить міжнародному праву.

Хоча твердження про те, що внутрішнє право має мати верховенство, у жодному разі не є чимось особливим, такі твердження набули нового імпульсу у зв'язку з характером сучасної міжнародної правотворчості. По-перше, можливі випадки, коли зобов'язання набуває у результаті динамічного тлумачення значення, відмінне від того, яке воно малося на увазі державами на момент укладання договору. По-друге, у міру того, як міжнародне право стає все більш регулятивним за своїм характером і більш безпосередньо регулює внутрішні питання, включаючи юридичні права та обов'язки приватних осіб, внутрішні суб'єкти чекатимуть, що воно відповідатиме еквівалентним стандартам верховенства права та захисту основних прав, що застосовуються на національному рівні.

Узгодження внутрішньодержавного права з міжнародним відбувається як на нормотворчій стадії, так і на стадії реалізації права [33, с. 26]. Критерій, на якому може ґрунтуватися визнання міжнародним правом, можна знайти у самому міжнародному праві. У значній мірі і, ймовірно, все більшій кількості випадків заперечення, засновані на національних основних правах, перетинаються з міжнародними нормами і, таким чином, також можуть бути засновані на них. Істотний збіг та взаємозалежність між міжнародним правом та внутрішньодержавним правом призводить до кваліфікації принципу верховенства, оскільки держави можуть отримати більше повноважень для затвердження внутрішніх/міжнародних норм для виправдання невиконання міжнародних зобов'язань.

Визнання істотної кваліфікації верховенства може допомогти вирішити протиріччя між верховенством міжнародного права і верховенством внутрішнього права, що впливає з нього. Держави можуть бути схильні допускати міжнародне право у свої внутрішні правопорядки, якщо вони можуть бути відносно впевнені, що у них буде остаточна перевірка того, що міжнародне право не порушує їх основних прав. Це відповідало б практиці країн, що допускають верховенство міжнародного права в галузі прав людини всередині країни. Перевага цього полягає у зближенні принципу верховенства на міжнародному рівні та принципу верховенства на національному рівні.

Отже, суперечки щодо місця України в європейському міжнародному порядку після закінчення холодної війни були пов'язані з українською внутрішньою політикою. Були питання корупції та масової бідності. Члени Європейського союзу, які скептично ставилися до подальшого залучення України до учасників, посилалися на ці проблеми як на причини, через які це було нерозсудливо. З іншого боку, для багатьох українців європейська інтеграція стала одним із способів вирішення структурних проблем в українській політиці, суспільстві та економіці.

Зовнішньополітичний вибір України певною мірою був зумовлений її географічним розташуванням, її радянською спадщиною та розширенням ЄС на схід. Зовнішня політика України розвивалася з розумінням того, що Україна має бути відкритою для співпраці з успішними організаціями в галузі безпеки та економіки, уникаючи при цьому неоімперіалістичних геополітичних проєктів. Політика «добросусідства» по відношенню до Росії зображувалася як необхідна для збереження миру; співробітництво з ЄС розглядалося як єдиний спосіб забезпечити економічний розвиток та безпеку.

Як їхній безпосередній сусід, Україна є важливим партнером як для ЄС, так і для Росії. ЄС вважає, що його внутрішня безпека, процвітання та стабільність безпосередньо залежать від ситуації по сусідству. З цією метою він просуває стандарти належного управління, верховенство закону, права людини та демократію за допомогою таких інструментів, як передача правових актів, фінансова допомога, контакти між людьми та нарощування потенціалу. Тим часом головний інтерес Росії полягає у контролі над Україною за допомогою військових та фінансових маніпуляцій: інструменти, які вона використовує для досягнення цієї мети, мають більш примусовий характер. Транзит енергоресурсів, екологічні проблеми та безпека кордонів є основними проблемами ЄС в Україні. Таким чином, Плани дій та стратегії наголошують на функціональній співпраці з різних питань, пов'язаних з транскордонною безпекою, ринковими реформами та енергетичною безпекою. ЄС розвиває тіснішу співпрацю з Україною в галузях політики, для яких характерний більш високий рівень взаємозалежності. Для реалізації своїх цілей ЄС допомагає реформам та співпрацює у проєктах, спрямованих на вирішення спільних проблем.

Коли конфлікти між двома міжнародними нормами, одна з яких є внутрішньодержавною, не можуть бути вирішені з точки зору недійсності міжнародної норми, яка прагне перевершити внутрішнє право, вона все одно

може бути вирішена на міжнародному рівні. Звичайні норми, що регулюють конфлікт між міжнародними нормами, можуть призвести до пріоритету однієї норми, при цьому не буде виникати питання про перевагу.

З точки зору національних судів, обмеження основних прав може бути довільним. На національному рівні різниця між фундаментальними правами, демократією та законністю може бути тонкою, і одне цілком може бути виражене через інше. Проте здається, що міжнародне право не може проводити різницю між тими внутрішніми принципами, які тісно пов'язані з міжнародними зобов'язаннями, які є прийнятними, і тими, що не є. Саме щодо тих внутрішніх цінностей, які відповідають міжнародному праву, на внутрішньодержавному рівні верховенство міжнародного права не обов'язково слід розуміти як сліпий формалізм, а можна тлумачити змістовними термінами. Сила та переконлива сила принципу верховенства на національному рівні залежать від його здатності відповідати вимогам верховенства права та цінностям, які проголошує саме міжнародне право.

ВИСНОВОК

Робота була присвячена історії міжнародного права, а також українській євроінтеграції з правової точки зору. Були проаналізовані численні наукові статті істориків та юристів, історичні та сучасні джерела міжнародного права.

На основі всієї здобутої інформації, можна зробити висновок, що історія міжнародного права є темою для суперечок. Її прийнято визначати як область дослідження, що вивчає еволюцію міжнародного публічного права та вивчає державну практику, розвиток правових концепцій та теорій, а також життя та діяльність її творців, історія міжнародного права чи історія міжнародного права привертає дедалі більшу увагу юристів-міжнародників, істориків права та інших зацікавлених осіб. В історії міжнародного права досі немає належної методології. Два підходи до написання історії змагаються у її створенні: підхід «історії істориків» та підхід «історії юристів». З одного боку, юристи-міжнародники прагнуть досліджувати витoki своєї дисципліни і схильні досліджувати цю галузь, використовуючи традиційні інтерпретаційні інструменти міжнародного права. Вони цінують історичний родовід правових концепцій і копаються у минулому у пошуках прецедентів та звичаїв. Тим не менш, їм не вистачає знань про історіографічні методи, і це позначилося на якості деяких їхніх історичних досліджень. Відсутність консультацій з першоджерелами та обмежена взаємодія з вторинними історичними джерелами також сприяли тому, що деякі з їхніх історій міжнародного права докорінно помилкові. Більше того, багато юристів-міжнародників вважають міжнародне право продуктом прогресу в еволюції ідей.

З іншого боку, історики права стверджують, що історія міжнародного права є лише підгалуззю історії права і, отже, вимагає прийняття історіографічних методів. Вони не прихильно ставляться до ідеї минулого, що можна використати. Вони прагнуть зрозуміти минуле за те, що це означало для

людей, що живуть у ньому, а не а те, що до чого воно призвело. Це може призвести до трьох відчутних негативних сторін: 1) можлива відсутність зосередженості та/або досвіду щодо питань, які вважаються найважливішими міжнародними юристами; 2) пильна увага до історичних деталей та даних, які можуть бути розцінені юристами-міжнародниками неактуальними.

Суперечки між істориками та юристами відбувалися у різних галузях міжнародного права. Одним із прикладів є права людини: юристи та історики сперечаються про те, чи має генеалогія значення для прав людини. У той час як юристи зазвичай дотримуються генеалогічного підходу і погоджуються з тим, що права людини мають давній родовід, який згодом набуває різних політичних та юридичних значень, історики розглядають права людини як умовні.

Юристи-правозахисники схильні простежувати походження прав людини до витоків самої історії людства. Наприклад, кілька юристів приписали ідеї «прав», згадані в дебатах аболіціоністів, до нинішніх значень «прав людини», стверджуючи, що рух за відміну смертної кари був ранньою перемогою прав людини. Хоча інші юристи визнають, що існують різницю між використанням «прав» у минулому і сьогодні, вони, як і раніше, згодні з тим, що генеалогічний та аналітичний підходи мають значення. З іншого боку, історики вважають, що минуле не слід розглядати як простий попередник сьогодення і з обережністю ставляться до генеалогічних рамок.

Поділ є цінним методологічним інструментом для досягнення глибшого розуміння того, як відповідні епістемологічні спільноти — юристи-міжнародники та історики права — підходять до історії міжнародного права. Поділ навпіл не призначений для точного опису того, як кожен учений підходить до цієї галузі. Швидше він функціонує як дослідницький інструмент для вивчення, класифікації та порівняння. У ньому наголошується, що більшість учених щосили намагаються знайти правильну мову для викладу історії міжнародного права і що між його прихильниками точаться суперечки.

Оскільки поділ між історіями юристів та історіями істориків не є описом реальності, а конструкцією для розуміння та аналізу історії міжнародного права, жоден учений не вписується у зазначені категорії. У жодному разі історіографічні методи історії міжнародного права не застосовуються лише істориками права; деякі юристи-міжнародники використовують історіографічні підходи та/або висловлюються проти суто легалістських підходів до історії міжнародного права. За тим же принципом, деякі історики права приймають концептуальний підхід до історії.

Юристи-міжнародники віддають перевагу діахронічному підходу, вважаючи право та історію обов'язково взаємопов'язаними. Вони фокусуються на цій правовій концепції та вивчають її еволюцію. Мова міжнародного права має сильний генеалогічний чи спадковий компонент у тому сенсі, що одне покоління забезпечило основу чи стимул для появи та формування наступного покоління. Юристи-міжнародники прагнуть наступності з минулим. Один із джерел міжнародного права, звичайне право, заснований на практиці держав і, таким чином, вимагає, щоб юристи-міжнародники аналізували минулу поведінку. Хоча у міжнародному праві немає обов'язкових прецедентів, суди та трибунали міжнародного права посилаються на минулі справи.

Вчені пишуть про історію міжнародного права, незалежно від того, чи вважають вони себе дослідниками історії або міжнародного права, вченими-істориками, яким довелося вивчати міжнародне право, юристами-міжнародниками, яким довелося вивчати історію, вченими в якійсь зовсім іншій дисципліні, яким довелося вивчати історію та право, чи вчені, які взагалі пручаються дисциплінарній категоризації, навіть за відсутності великої теорії у тому, чому і як це робити. Відродженню історії міжнародного права сприяли два різних явища: «історичний поворот» у міжнародному праві та «міжнародний поворот» в історії права. Вираз «історичний поворот» у міжнародному праві відноситься до постійної та зростаючої потреби з боку

юристів-міжнародників у огляді історії міжнародного права та встановленні зв'язків між минулим та сучасним становищем міжнародних норм, інститутів та доктрин. Паралельно термін «міжнародний поворот» в історії права вказує на зростаючий інтерес істориків до глобальних явищ.

Мотиви історичного повороту у міжнародному праві можна простежити до кількох світових тенденцій. Міжнародне право стає все більш важливим і регулює майже всі аспекти «життя, всесвіту та решти». Історія дає призму, через яку можна досліджувати і вирішувати ці проблеми, сприяючи роздумам про витоки, цілі та завдання міжнародного права. Юристи-міжнародники все частіше звертають увагу на історію міжнародного права у пошуках значення, сенсу, легітимності та/або заперечення міжнародного права. У свою чергу, історія міжнародного права дала їм почуття ідентичності, натхнення та спадкоємності в одних випадках або занепокоєння в інших. Проте історичний поворот також порушив низку інтерпретаційних проблем. У деяких випадках вивчення історії міжнародного права схоже на відкриття ящика Пандори. Далекі від того, щоб знайти чіткі, чорні та білі відповіді на загадку легітимності, юристи-міжнародники виявили багаторівневу складність, суперечливі версії та інтерпретації минулих подій. Це відкриття нових кордонів створило нові можливості для критичного осмислення та постійних досліджень.

Часто юристи-міжнародники ототожнюють історію міжнародного права із самим міжнародним правом. Однак ці дві області залишаються концептуально різними. Історія міжнародного права та міжнародне право — це не одне й те ж саме: історія міжнародного права описує історичну еволюцію міжнародного права, тоді як міжнародне право є результатом такого розвитку і в широкому сенсі вказує на право, що регулює транснаціональні відносини. У історіях юристів-міжнародників часто відсутні посилання на неюридичні джерела, зокрема історичні. Іноді юристи-міжнародники становили «історії» своєї області, майже повністю покладаючись на юридичні джерела, начебто історія

міжнародного права є автономним режимом, повністю відірваним від самої історії. Однак деякі юристи-міжнародники застосували більш рефлексивний підхід до цієї галузі та різні методи, щоб успішно подолати дисциплінарні межі міжнародного права та увійти у світ історії міжнародного права.

«Міжнародний поворот» в історії права тотожний до зростаючого інтересу істориків до міжнародно-правових проблем. Історики права більш серйозно ставляться до глобальних явищ, як-от імперіалізм і наступна деколонізація, з двох основних причин. По-перше, глобалізація призвела до усвідомлення того, що вітчизняна історія є компонентом глобальної історії, яка бере участь у її ширшому контексті та відображає його. По-друге, міжнародне право та порівняльне правознавство стали відігравати важливішу роль у юридичній освіті. Оскільки міжнародне право значно розширилося та набуло значення, історики права поступово почали досліджувати його походження та еволюцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашидзе Аслан, Александр Солнцев. "Кодификация международного права: конец прекрасной эпохи?": Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale 25.3, 2012, 5-16 с. URL: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/26155
2. Аверочкина Т.В. Кодифікація та прогресивний розвиток міжнародного публічного морського права у XIX - початку XX століть: LEX PORTUS № 1, 2016, 120-139 с. URL: <https://lexportus.net.ua/vipusk-1-2016/averochkina.pdf>
3. Алмаші, І. М. Загальна декларація прав людини ООН як джерело конституційного права України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, випуск № 32, Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2015, С. 92–97. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/4602>
4. Антипенко, Володимир Федорович. "Концептуальний підхід до періодизації історії міжнародного права." Юридичний вісник. Повітряне і космічне право 2, 2009, 86-87 с. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/8632/10480>
5. Анцупова, Т. О. "МІЖНАРОДНЕ І ЄВРОПЕЙСЬКЕ ПРАВО: ПРОБЛЕМИ СПІВІСНУВАННЯ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ." Актуальні проблеми держави і права 34, 2007, с. 70-73. URL: <http://apdp.onua.edu.ua/index.php/apdp/article/view/2473>
6. Анцупова, Т. О. "Періодизація історії міжнародного процесуального права." Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія" 9, 2010, с. 338-346. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S

21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2
_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nponyua_2010_9_36

7. Арістова І. В. Інформаційне законодавство України: проблеми адаптації до міжнародних правових стандартів: монографія. К.:Редакційно-видавничий центр НУБіП України, 2015, 185 с. URL: <http://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/2835>
8. Артёмов І. В., Бакуменко В. Д., Вашук О. М. Міжнародна інтеграція: навчальний посібник. Ужгород.: Ліра, 2009, 472 с. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/9859>
9. Бабков М. І. Становлення і розвиток науки міжнародного права в університетах України в ХІХ – поч. ХХ ст. Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ" : зб. наук. пр. Темат. вип. : Історія науки і техніки, № 64. Харків : НТУ "ХПІ", 2011, с. 19-26. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/17938>
10. Бігняка, О.В. Теорія міжнародного права : навчально-методичний посібник. Херсон : Видавництво «Гельветика», 2020, 224 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/15562>
11. Гороховська, О. В. "Гене́за розвитку міжнародного права: деякі аспекти." Держава та регіони. Серія: Право 4, 2014, с. 161-166. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=drp_2014_4_33
12. Грабович, Т. А. "ГЕНЕЗА КОНЦЕПЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВ." Правова держава 39, 2020, с. 55-61. URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/212980>
13. Данельян, Андрей Андреевич. "Международное право: вчера, сегодня, завтра." Образование и право 2, 2020, с. 11-16. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodnoe-pravo-vchera-segodnya-zavtra>

14. Дудоров, О., Т. Тертиченко. "Взаємодія міжнародного кримінального права та внутрішнього кримінального права на прикладі України: загальні засади." Вісник Національної академії прокуратури України 4, 2009, с. 44-48. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnapu_2009_4_9.pdf
15. Епифанов, Александр Егорович. К вопросу о влиянии международного права на формирование механизмов защиты прав и свобод человека (вопросы теории и истории). Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Право 15.2, 2015, с. 14-20. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-vliyanii-mezhdunarodnogo-prava-na-formirovanie-mehanizmov-zaschity-prav-i-svobod-cheloveka-voprosy-teorii-i-istorii>
16. Задорожна, Світлана. "Гарантованість дотримання загальних принципів міжнародного права." Юридичний науковий електронний журнал №6, 2017, 10 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1316>
17. Задорожна, Світлана. "Основні принципи докласичного міжнародного права". Український часопис міжнародного права №4., 2017, 23 с. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1312/1/%d0%a7%d0%b0%d1%81%d0%be%d0%bf%d0%b8%d1%81%20%d0%9c%d0%9f%202017%20%d0%9e%d1%81%d0%bd%d0%be%d0%b2%d0%bd%d1%96%20%d0%bf%d1%80%d0%b8%d0%bd%d1%86%d0%b8%d0%bf%d0%b8%20%d0%b4%d0%be%d0%ba%d0%bb%d0%b0%d1%81%d0%b8%d1%87%d0%bd%d0%be%d0%b3%d0%be%20%d0%9c%d0%9f.pdf>

18. Іванченко, Ольга Миколаївна. Співвідношення норм міжнародного і національного права. 2011, 24 с, 2011. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50594723.pdf>
19. Ківець О. В. Історичні передумови формування сучасної системи джерел міжнародного права. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України, (3), 2013, с. 111-122. URL: <https://instzak.com/index.php/journal/article/view/847>
20. Ківець, Олена Валеріївна. "Право міжнародних договорів: історія та сучасність.", 2018, 51-58 с. URL: <http://projects.dunehd.com/bitstream/handle/2010/1937/Kyivec.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
21. Колодій, А. М. "Демократія, верховенство права та права людини у контексті європейської інтеграції України." Юридичний вісник. Повітряне і космічне право 2, 2008, 33-38 с. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npnau_2008_2_9.pdf
22. Красніцька, Г. М. "Періодизація становлення права." Гілея: науковий вісник 141 (1), 2019, 81-83 с. URL: <https://ir.vtei.edu.ua/card.php?lang=en&id=25599>
23. Криворучко, Л. С. "Європейська інтеграція України як засіб удосконалення нормативно-правового забезпечення захисту прав людини: аналітичний огляд." Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ 4, 2012, 49-56 с. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvdduvs_2012_4_9.pdf

24. Кротюк, С. Ф. "Європейська інтеграція: успіхи та проблеми (до 50-річчя підписання Договору про Європейське економічне співтовариство)." Вісник Київського міжнародного університету. Вип 5, 2007, 28-37 с. URL: <http://vmv.kymu.edu.ua/series/vmv/vipusk5/3.pdf>
25. Малахов, Валерий Петрович, Галина Михайловна Лановая. "Проблемы юридической техники в науке международного права." Вестник экономической безопасности 3, 2019, 251-254 с. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-yuridicheskoy-tehniki-v-nauke-mezhdunarodnogo-prava>
26. Маньгора, В. В. "Реформування правової системи України під впливом міжнародного права." Інформація і право 3 (38), 2021, 35-40 с. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/243801>
27. Мартянова, С. М. "Поняття та зміст міжнародного права: історико-правовий огляд." Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки 1 (4), 2016, 135-137 с. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvkhdu_jur_2016_1\(4\)_37.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nvkhdu_jur_2016_1(4)_37.pdf)
28. Марухно, Екатерина Юрьевна. "Генезис идеи публичного права Европы в истории науки международного права." Проблемы теории и практики современной науки, 2016, С. 178-181 URL: <https://elibrary.ru/item.asp?id=26401655>
29. Медведєв, Ю. Л. "Імплементация норм міжнародного права в право України: зміст та способи реалізації." Публічне право 1, 2014, 129-135 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN

[N&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pp_2014_1_19.pdf](#)

30. Міхневич, Л. В. "Міжнародне право в радянській Україні (1920–1930 рр.)." Альманах міжнародного права 22, 2019, 56-67 с. URL: <http://inlawalmanac.mgu.od.ua/eng/v22/8.pdf>
31. МІХНЕВИЧ, Л. В. Міжнародне право за межами класичних університетів (дорадянський період). Альманах міжнародного права, 2017, 18: 38-47 с. URL: <http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v18/7.pdf>
32. Нігрєєва, Олена Олександрівна. "Примат міжнародного права за законодавством України." Проблеми національної державності : матеріали Міжнар. наук. конф. пам'яті доктора юрид. наук, професора Стрельцова Л. М. Одеса, "Астропринт", 2010, с. 200-203. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/31501>
33. Оніщенко, Наталія Миколаївна. "Співвідношення та узгодженість внутрішньодержавного і міжнародного права: сучасні реалії." Ціннісно-правові засади сучасних інтеграційних процесів в Україні, 2015, с. 25-29. URL: http://almanahprava.org.ua/files/almanah-prava.-vipusk-6-2015_.pdf#page=25
34. Орлюк, О. П. "Захист прав інтелектуальної власності в контексті європейської інтеграції." Вісник Національної академії правових наук України 3, 2016, с. 58-74. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vapny_2016_3_15.pdf
35. Остроухов, Николай Викторович, Юрий Сергеевич Ромашев. "О кодификации международного права." Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Юридические науки 3, 2014, с. 217-224. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-kodifikatsii-mezhdunarodnogo-prava>

36. Паліюк, В. П. "Застосування судами загальної юрисдикції України міжнародних договорів про права людини." Європейські студії і право 1, 2013, с. 35-48. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/esp_2013_1_7.pdf
37. ПАРХОМЕНКО, Н. М. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види. Часопис Київського університету права, 2012, 1: 338-343 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=Chkup_2012_1_86
38. Перепьолкін, С. "Історія міжнародного митного права: з 1891 р. дотепер." Evropský politický a právní diskurz 2, 2015, с. 28-33. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2015/2015-2-2/06.pdf>
39. Пильгун, Н. В.; Бідюк, Д. А. Міжнародні відносини та міжнародне право. Економіка та право: проблеми взаємодії та перспективи розвитку, 2016, 139 с. URL: <https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2017/04/EconLawSc-Kyiv-Dec2016.pdf#page=139>
40. Плавич, Володимир Петрович. "Використання міжнародного права у внутрішньому правопорядку України." Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство 21, Вип. 2, 2016, 85-95 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vonu_prav_2016_21_2_11.pdf

- 41.Плотніков, Олексій Вікторович. Вплив міжнародних судових органів на фрагментацію міжнародного права. Дисертація. Одеса, 2013, 76 с. URL: <https://mydisser.com/dfiles/58664188.doc>
- 42.Попович, В. М. "Методологічні засади імплементації норм міжнародного кримінального права в законодавство України." Наука і правоохорона 3, 2016, 229-238 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nip_2016_3_32.pdf
URL: <http://npnuola.onua.edu.ua/index.php/1234/article/view/106>
- 43.Синицин, П. М. "Рішення Європейського суду з прав людини як джерело конституційного права України." Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції 5, 2019, 19-23 с. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2019/6.pdf
- 44.Скрипник О. М. Історія міжнародних організацій. Навчальний посібник. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2011, 226 с. URL: <http://elib.nakkkim.edu.ua/handle/123456789/714>
- 45.Форманюк, В. "Основні форми європейської інтеграції в праві." Юридичний вісник 6, 2014, 188-192 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/urid_2014_6_33.pdf
- 46.Хижняк І. А. Нова історія міжнародних відносин у системному форматі (1648–1918): підруч. для студ. вищ. навч. закл. / І. А. Хижняк. — К. : ДП "Вид. дім "Персонал", 2009, 224 с. URL: https://elibrary.ivinas.gov.ua/3780/1/p10_15.pdf.
- 47.Цветков, А. А. "Генезис теорий соотношения норм международного и внутригосударственного права." Юридический вестник Самарского

- университета 4, 2015, 19-25 с. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/genezis-teoriy-sootnosheniya-norm-mezhdunarodnogo-i-vnutrigosudarstvennogo-prava>
- 48.Цюкало, В. "Питання імплементації міжнародно-правових норм у правову систему України." Слово національної школи суддів України 1, 2013, 139-159 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/cln_2013_1_17.pdf
- 49.Чайковський, Юрій Володимирович. Становлення міжнародного права: філософсько-правове дослідження. Дисертація. Одеса, 2009, 201 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50595177.pdf>
- 50.Шило О. Г., Новожилов В. С. ВІСНИК КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА № 3, 2017, с. 89-98. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/3_2017_Shulo_Novojilov.pdf
- 51.Шпакович, О. "Особливості концепцій європейської інтеграції." Журнал міжнародних відносин КНУ, 2012, 38-39 с. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/download/2167/1927>
- 52.Якимчук, Мирослава Юріївна. "Генеза міжнародного права." EDITORIAL BOARD, 2021, 137 с. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8742/1/18.pdf>
- 53.Статут Ліги Націй, 1919 р. URL: https://yurist-online.org/publ/istoricheskie_dokumenty_istorichni_dokumenti/statut_ligi_nacij_ustav_ligi_nacij/2-1-0-1227
- 54.Статут Організації Об'єднаних націй, 1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text